

MAGYAR BÁLINT KAPITÁNY ÉLETÉBŐL.

1543—1572.

MAGY vitézi híre, neve volt a XVI. század derekán *Palonai Magyar Bálintnak*, nemcsak a Dunántúl, a Balaton környékén, de mind az egész országban. Úgy látszik a *szalasdágon* — így emlegetik a régi írásokban Zala vármegyét — birtokos, de a török hódítás miatt elszegényedett nemes családból származott ő is,¹ mint kortársa *Telekessy Imre* felső magyarországi (kassai) főkapitány, a ki egyszerű lovas legényből jó kardja és bátor szíve után kőváras úrrá lett s nem igen volt abban az időben Ferdinánd királynak jobb és hívebb hadvezére nálánál. Bálint uramnak nem vitte fel ennyire Isten a dolgát, holta napjáig megmaradt messze földön, baráttól és ellenségtől egyaránt rettegett végbeli kapitánynak. Gyermekségétől fogva a törökök között forgolódott, gyakorta erőssen megharczott velük s a jó hírért, névért, de még inkább a *nyereségért*, hadi zsákmányért életét százszor is kockára vetette. Igen sokat tartott a tisztességére és mindenkor kész volt a csatára, *bajvívásra*, de bár félelmet nem ismerő kemény vitéz, *marczona* erkölcsű, kegyetlen és erőszakos ragadozó természetű ember volt, a ki a törvénytől és a fennálló

¹ A Magyar család már 1458-ban birtokos volt Zala vármegyében. *Palona* vagy *Palina* helység szintén Zalában fekszik. *Dr. Csánki Dezso*: Magyarország történelmi földrajza. III. k. 166. l.

renddel lépten-nyomon összeütközött. A mellett, hogy sok ellen-séget szerzett magának, még a barátjai is óvakodtak tőle, mert mikor jogos érdeke vagy jogtalan haszna forgott szóban, sem Istent, sem embert nem tekintett s a legkisebb sérelmet is irgalmatlanul megtorolta. Méltán vagy ok nélkül mindenféle hatalmasságot cselekedett s azokat, a kiket *ma* vére hullásával oltalmazott a töröktől, *másnap* bosszús haragjában, vagy ha az alatta szolgáló vitézek eleség dolgában megszorultak, kegyetlenül megsarczolta. Volt is elég baja a vármegyékkel s a szomszéd kapitányokkal, de szerencséjére *Nádasdy Tamás* mindig pártját fogta, mert máskülönben ellenségei és irigyei — mint leveleiben gyakran irogatja — tisztára *megették* volna. Annak okáért nagy hiven szolgálta Nádasdyt, bár később azon panaszkodik, hogy hűségének sok kárát vallotta.

Magyar Bálintot 1543-ban Pécsen találjuk. Úgy látszik, hogy mikor a török sereg *Valpó* várát ostrom alá vette, Nádasdy Tamás Paksy Jánossal, Allya Mátyással, Bánffy Istvánnal, Boeskey Ferenczcel, Alapy Jánossal és többekkel együtt őt is a szorongatott hely védelmére rendelte, melynek ura *Szaniszló* püspök erősen fogadkozott, hogy majd visszaveri ő az ellenséget, csak gondoskodjanak pénzről és hadi felszerelésről. Ez meg is történt s a Pécs oltalmára küldött hadnagyok mindnyájan kipróbált vitézek voltak. Magyar Bálint is akkortájtban kapott nagyobb hírre, mivel hogy egy *Musztafa* nevű török leventét párviadalban legyőzött.¹ Csak az volt a baj, hogy a főpapot az utolsó pillanatokban cserbenhagyta a bátorsága. Ő tudta legjobban, hogy a gondatlanság és fukarkodás miatt erősen megrongált, dűledező falak nem fogják sokáig bírni az ostromot, tehát hogy életét és összegyűjtött kincseit megmenthesse, káptalanjával együtt menekült a városból. Erre kitört a rémület, futott mindenki a merre tudott, az őrség is megzendült s míg egy része az üresen hagyott várost, addig másrésze a menekülő gazdag polgárokat rabolta s az ellenségnek nem volt más gondja, csak hogy bevonuljon

¹ Erről Istvánffy emlékezik «... Valentinus Magiarus, qui non ita pridem cum Mustapha Cassoni equitum prefecto singulari pugna congressus victor redierat».

a tárva-nyitva hagyott kapukon és fogadja az ott maradt csekély számú lakosság hódolatát.

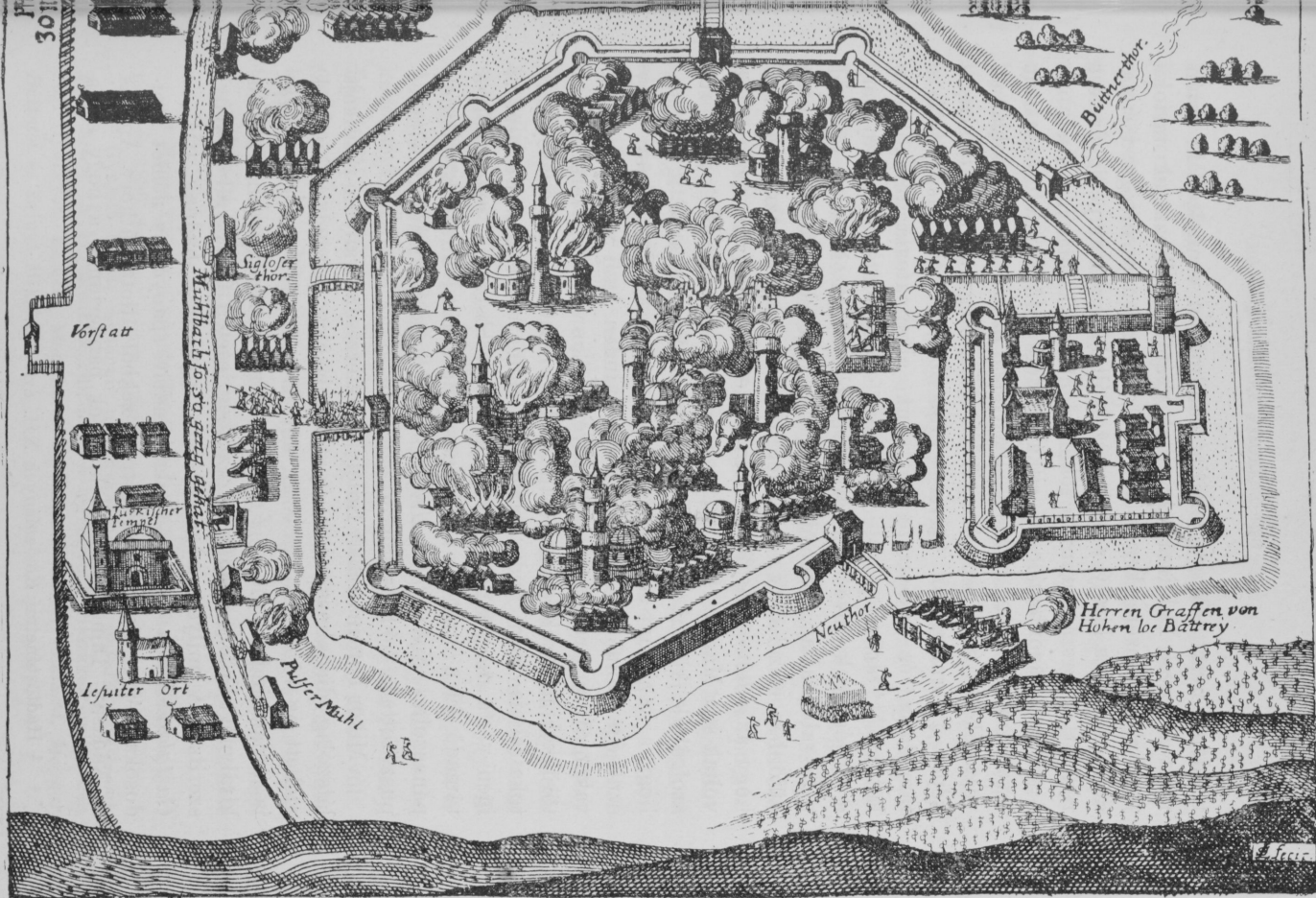
Istvánffy Miklós történetíró Allia Mátyást és Magyar Bálintot okozza a pécsi veszedelemért, illetőleg azt állítja, hogy ezek voltak okai a szégyenteljes futásnak, melytől a főpap sem könyörgéssel, sem fenyegetéssel nem volt képes visszatartani őket. De nincs igaza és szokása szerint méltatlanul vádol. Szaniszló püspököt terheli a felelősség, őt kárhoztatják az egykori krónikások s nagy oka lehetett Nádasdynak arra, hogy első haragjában a kötelességéről megfeledkezett embert mint *árulót* halálra keresette.¹ És mialatt a pécsi menekülő gyalogság közül 200 ember Pápa várába szegődött, Magyar Bálint Bocskay Ferenczcel és más vitézekkel Sziget várába menekült, mely ekkor még szintén Török Bálint fiainak, illetőleg hitvesének a birtokában volt, de az őrség fizetéséről már Ferdinánd király gondoskodott. Azaz, hogy az ország rész megmaradása érdekében neki kellett volna arról gondoskodnia, de *Fels Lénárd* generális mindössze 100 arany forint foglalót küldött a vitézeknek szép szóval tartván és jó fizetéssel biztatván őket, hogy csak várjanak türelmesen.² Magyar Bálintot azonban jó szóval és üres ígéretekkel nem lehetett tartani, az olyan nagy vitéz embert mindenféle megbecsülték s fizetésén kívül tisztességét is örömet megadtak. Rövid idő múlva okkal-móddal megszerezte magának a *szigligeti* kapitányságot s Nádasdy Tamás kieszközölte neki, hogy a vár fenntartásáról az ország gondoskodott.

Szigliget, Fonyód várával együtt a Lengyel-család öröksége volt s Lengyel Gáspár özvegye 1551-ben azt panaszolja, hogy az ő és gyermekeinek osztályrészét Allia Mátyás és Benedek, Magyar Bálint és Lengyel Boldizsár törvénytelenül elfoglalták.³ Nem tudjuk, miben áll a dolog, csak azt látjuk, hogy a Balaton környékének védelmére fontos erősségek csaknem három év-

¹ Ezt maga panaszolja Szaniszló püspök 1543 jul. 28-án Nádasdyhoz írott, ártatlanságát bizonyítgató levelében. *Koller: Hist. Episcop. Quinque eccles. tom. V. p. 287.*

² Martonfalvai Imre deák emlékirata. *Monum. Hung. Hist. Irók. XXXI. k. 153. l.*

³ Magyar levelestár. I. k. 80. l.

PÉCS A XVII. SZÁZADBAN.

Sicha Lukács hadi mérnök egykorú rajza után.

tizeden keresztül Magyar Bálint hatalmában vannak, a ki aztán mint Lengyel Boldizsár árváinak gyámja, a hozzájuk tartozó javakat is kezére kerítette. A várakban rendes őrséget tartott, de a katonák a király zsoldján szolgálták, magának pedig fizetést rendelt az ország, mint a többi véghelyek kapitányának.

Pénzt azonban csak ritkán látott s 1547 nov. 14-én kelt levelében is azon panaszkodik, hogy fizetés nélkül szolgál és vesződik *ott a vízben*. Annyi bizonyos, hogy a várakat, kiváltképen a természettől fogva is erős *Fonyódot* jól megépítette s támadásra és védelemre egyaránt alkalmatossá tette. Vitéz katonákat tartott s volt rá gondolja, hogy elmaradt zsoldjukért a várjóságok jövedelméből kárpótolja őket. Mikor a töröktől nem rabolhattak, szabad zsákmányt engedett nekik, mert más-különb en elszéledtek volna, holott éjjel-nappal vigyázniok kellett, hogy az ellenség csuffá ne tegye őket. Akármilyen fizetetlenek voltak is a Magyar Bálint katonái, mindenkor híven és jámborul szolgáltak, különösen Nádasdy Tamásnak, a ki azon igyekezett, hogy a kapitányt mentül jobban magához kötelezze, mert nagy szüksége volt a sokat tapasztalt, minden hadi vállalatra kész, vakmerő emberre, a ki lett légyen béke vagy fegyverszünet, a törökkel úgyszólván nap-nap mellett csatázott s Nádasdy birtokairól is távol tudta tartani a rabló ellenséget. De nem is igen várta meg a portyázó törököt, legtöbb esetben maga volt a támadó fél s mint a budai pasa Ferdinánd király követének panasolta, *Székesfehérvárig* és *Pécsig* kegyetlenül rabolta és pusztította a hódoltságot.¹

Mikor Ferdinándnak Erdély megszerzésére irányuló politikája látszólag diadalmaskodott, a tárgyalásokra kirendelt biztosok mellett az 1551. év tavaszán egy pár ezer főnyi zsoldos sereg is útnak indult, hogy *Fráter Györgyöt* támogatván, Izabella királynét Erdély átadására szükség esetén fegyverrel is kényszerítse. A milyen nyomorúságos, gyülevész hadnak írják a *Castaldo János* vezérlete alá rendelt spanyol és német zsoldosokat, épen olyan válogatott vitézekből állott Báthory András és Nádasdy Tamás királyi biztosok bandériuma, a hogy ezt a

¹ Hadtörténelmi Közlemények XII. évf. 297. l.

király méltósága s a főurak tisztessége megkövetelte. Nádasdy jól ismerte az erdélyi állapotokat s gondot viselt arra, hogy ha majd kenyértörésre kerül a dolog, a csatatéren se valljon szégyent s ne mondhassák reá, hogy jó ruhás-fegyveres *színes hadával* csak parádézni ment Erdélybe. Annak okáért, mint országos főkapitány a végvárok legjobb vitézeit gyűjtötte zászlaja alá s május derekán már Debreczennél táborozott 500 főnyi lovas csapata, a leghiresebb törökverő daliák, Gyulaffy László és Magyar Bálint hadnagsága alatt. Itt találkozott Castaldo «*hódító*» seregével, mely az útközben csatlakozó hajdúk és huszárokkal együtt körülbelül 7000 főre szaporodott.¹ Gyulaffy László — unokaöccsének feljegyzése szerint — «*amaz nagyhírű magyar Achilles, kinek vitézségét mind e világ tudja*», ősrégi főnemes családból származott s maga is *kővárás úr* volt. De mivel birtokait jobbára elfoglalta a török, a *csobánczi* puszta kőfalakból pedig nem lehetett megélni, felvette a király szolgálatát s egymás után a veszprémi, pápai, devecseri és tihanyi kapitányságot viselte. Könyvet lehetne írni sok jeles dolgairól. Ötször vívott *halálos bajt* nevezetes főtörök vitézekkel s ellenfelét mindannyiszor megölte; számtalanszor tört kopját a *Balaton jegén*, de a szerencse kedvében járt, semmit sem árhattak neki s utoljára olyan félelmes híre támadt, hogy nem mertek vele szembeszállani, idegen habitusba kellett öltözködnie, hogy fel ne ismerjék s hogy a törökre kedve szerint *ráöklelhessen*. A portán örök emlékezetül *beírták* a nevét, a magyarok pedig közönségesen azt tartották, hogy *úrban* vakmerőbb vitézt Gyulaffy Lászlónál senki sem látott.² Magyar Bálint méltó társa volt, csakhogy ő nem tartozott az úri rendbe, ámbátor nem gondoljuk, hogy vitézi voltát, személyének és állapotának tisztességét tekintven, alábbvalónak tartotta volna magát az értékében megfogyatkozott Gyulaffy Lászlónál, a kinek *Rátóton*, nemzetségének

¹ Kropf Lajos: Castaldo Erdélyben. A *Hadtörténelmi Közlemények*. 1895. és 1896. évf.

² Gyulaffi Lestár történeti maradványai. *Történelmi Tár* 1893. évf. 203—204. l. A kortársak közül, mint a legnagyobb vitézeket említi még Turi Györgyöt, Balassa Menyhértet és Jánost, Kamuti Balázst, *Magyar Bálintot* és Zrinyi Miklóst.

ősi birtokán, már mindössze csak egy jobbágya volt, a háza népének, gyermekinek menedéket nyújtó *Csobáncz* várának düledező falai között pedig, testvérbátyjával együtt 20 drabantot sem igen tudott tartani.¹

A jó vitézek *ülegen földön* is becsületet szereztek maguknak és Nádasdy Tamásnak. Mert mikor Castaldo Fráter György seregével egyesülvén, 1551 november 2-án *Lipya* alá szállott, a két hétig szakadatlanul tartó ostrom alatt ők jártak legelől. És mikor a tört falakon rohamra induló spanyolokat a török nagy veszteséggel visszaverte, Nádasdy csapatjának gyors támadása állította helyre az egyensúlyt s annak köszönhető, hogy az ellenség egy részét levágták, más részét pedig visszaszorították az ostromlott várba, melyet védője, Uláma bég, mikor meggyőződött arról, hogy lehetetlenség megtartania, szabad elvonulás feltétele mellett önkényt feladott. Azok között a névvel-neves, hirrel-híres vitézek között, a kik Lippa ostrománál különösen kiténtették magukat, a krónikás Gyulaffy Lászlót és Magyar Bálintot első sorban említi.²

Fráter György megöletése után az erdélyi dolgok gonosz fordulatot vettek s a barát halálából az orgyilkosokon kívül csak a töröknek volt haszna s az osztrák ház hódító politikája rövid idő múlva csúfos kudarcot vallott. Nádasdy Tamást az alvinczi merénylet híre már nem találta Erdélyben. Úgy látszik, a mint a török 1551 december 4-én kitakartott Lippa várából, ő is felszedette nagy hamarsággal a sátorfáját, hogy feleségének tett ígérete szerint *Szent Tamás* napjára (december 21) már odahaza lehessen.³ A vitézek se késlekedtek sokat, a téli had-

¹ L. Gyulaffynak Nádasdy Tamáshoz intézett leveleit a *Történelmi Tár* 1911. évf.

² Forgách Ferencz magyar históriája. (Monumenta hung. hist.) *Második osztály. Irók.* XVI. köt. 20. l.

³ A Lippa alatt való táborból írja feleségének *november 27-én*, hogy kocsin és postán sietni fog hazafelé csak egyszer elindulhasson és *Somlyai Báthory Andrásnak* decz. 8-án kelt levele már nem találta őt Lippán. Ugyancsak Báthory írja neki neki december 21-ről, hogy *«János Baptista* (t. i. Castaldo) *kincstartót megöleté»*. V. ö. *Történelmi Tár* 1905. 103. l. *Nádasdy Tamás levelezése.* 5. l.

járatban senkinek se telhetett kedve s karácsony ünnepére már Bálint uram is nyilván a maga tűzhelyénél melegedhetett.

A farsangot *Fonyódon* töltötte, sok pohár borokat köszöntvén Nádasdy egészségére. Az erdélyi hadból kevés haszna lehetett, mert panaszkodik, hogy se pénze, se kenyere nincsen s ha Nádasdy nem gondoskodik róla, az új gabonáig *éhen* is meghalhat. A *Tündérorszájban* való járás miatt se aratása, se szüretje nem volt¹ eleséjben, borban, takarmányban fogyatkozást szenvedett s csak akkor vidult a szíve, mikor tavasz nyiltával a török mozgolódni kezdett s a haragvó szultán föltette magában, hogy egész Magyarországot meghódítván, Bécs ellen indul.

Az 1552. év tavaszán a pécsi és fejérvári törökök is hozzáfogtak a Nádasdy főkapitánysága alá tartozó országrész hódoltatásához. Eleinte csak a szokásban levő rabló portyázást üzték, de mikor a veszprémi hajdúk a *Hamza béget* Székesfejérvárra kísérő janicsárokat megtámadván, agájukat megölték és minden podgyászukat elvették: Ali budai basa hirtelenében összegyűjtötte a magyarországi sereget és Veszprém várát ostrom alá fogta. Magyar Bálint Szigligetből tüstént megírta azt Nádasdynak, de a nagy szél miatt a Balatonon lehetetlen dolog volt átkelni, tehát *május 29-én* ujlag értesítette őt és parancsot várt tőle, hogy mitévő legyen?

A támadás azonban olyan váratlanul történt s a basa olyan nagy készüléttel fogott az ostromhoz, hogy a veszedelmet már nem lehetett kikerülni. A török 10 napig szakadatlanul lövette a várat, melynek kapitánya, *Paxy János*, a ki Istvánffy szerint akasztófát érdemelt volna, valami ügyes-bajos dolgában távol járt s az áruló őrség a várnagyot *június 1-én* feladásra kényszerítette.² A budai basa kitöltvén bosszúját a veszprémieken,

¹ A *Tündérország* elnevezés, a mit az öreg Ilyésházy István is említ, úgy látszik ebben az időben keletkezett. Székely Lukács írja 1554 márczius 8-án Gyaluból: «az k (egyelmes) Isten legyen velünk és vigyen engemet ki ez *tendérországból*, noha *szép Ilonám nincsen*» stb. Történelmi Tár 1907. évf. 527. l.

² V. ö. Forgách Ferencz id. m. 45. l. Thury: Török történetírók II. k. 272. l. 3. jegyzet. Forgách azt állítja, hogy Paxy az őrség zsoldjáért ment a királyhoz, de Istvánffy szerint a saját érdekében utazgatott.

haza takarodott s a balatonmelléki várak hódoltatásának békét hagyott. De Veszprém eleste magában véve is érzékeny veszteség volt s a hódoltság határait nagy darab földre kiterjesztette.

Ez időtájban Magyar Bálintot azzal vádolták ellenségei, hogy a *Pulotához* tartozó jószágokat, Nádasdy parancsára való hivatkozással hatalmasul elfoglalta. Bálint vitéz kérdőre vonatván, annyit bevallott, hogy Veszprém bukása után meghagyta a szegénységnek, hogy ezután *hozzá hallgassanak*; azt sem tagadta, hogy mezei munka idején kaszáláskor, aratáskor segítenek neki, de azzal menté magát, hogy *Podmaniczky* kérésére visel gondot a jobbágyokra, a palotai vár jövedelmét pedig beszolgáltatja neki. Tisztelet, becsület adassék, de már ezt nem tudjuk elhinni a jámbor férfinak. Nádasdy is gondolhatta, hogy all a dolog, de elfogadta a Bálint uram magyarázatát és szokása szerint pártját fogta hűséges szolgájának.

Hűségéhez és ragaszkodásához nem is férhetett szó, de más tekintetben igen nehezen bánható ember volt ő kegyelme s Nádasdynak ugyancsak vigyázni kellett, hogy valami zokszóval meg ne bántsa, kedvét ne szegje, hasznát el ne vonja, jogos vagy jogtalan érdekeit meg ne sértse. Mert ilyenkor kitört belőle a zabolázatlan indulat és tanácsos volt félreállani az útjából. De jó katona létére az engedelmességet még ilyenkor se mondta fel; dörmögött, zúgolódott, fenyegetőzött, de a parancsot utóvégre is teljesítette.

Nádasdy az 1552. év nyarán, a fenyegető török hírekhez képest, azt kívánta tőle, hogy a hozzá tartozó vitézekkel *Pápán* teljesítsen szolgálatot, a mihez semmi kedve sem volt. Ráállott ugyan, de augusztus 23-án kelt levelében szemére vetette Nádasdynak, hogy az erdélyi hadnagysága is sokba került, tehát úgy gondoskodjék róla, hogy ezentúl rá ne fizessen a tisztességére. Mert a mije volt, már mind elköltötte s azzal a kevés pénzzel, a mit *asztalára* kap, be nem érheti. A mult esztendei *jargalásáért* is adósok maradtak a tisztartók és noha 23 lóval szolgál, mégis csak 20 lóra fizetnek neki. Azt kívánja tehát, hogy jobbitsák meg a *szerét* és az asztal pénzét, mert tőle sokkal többet követelnek mint más embertől és nem hozhat szégyent Nádasdyra az urak előtt. Nádasdy ismerte a maga

emberét és nem akarta kedve ellen erőltetni, hanem beleegyezett abba, hogy a *hópénzes* vitézlő néppel *Szentgrót* körül szálljon táborba, honnan a töröknek minden mozdulatát figyelemmel kísérhette.¹

A következő évben fegyverszünetet kötöttek ugyan, de annak megtartására komolyan egyik fél sem gondolt. A rabló támadások, a kisebb-nagyobb csatározások a végeken szüntelenül folytak s ezekből Bálint kapitány bőségesen kivette a maga részét. A szomszéd török várak őrsége különösen takarodás meg szüret idejében Fonyód tartományában portyázott s ugyancsak résen kellett állania, hogy gabonáját, borát megoltalmazhassa. De úgy látszik nem volt elég baja a két vár őrzésével, mert egy harmadiknak a gondját is örömost felvette volna. A somogyvári apát halála után, 1553 november 29-én arra kérte Nádasdyt, hogy a somogyvári kastélyt szerezze meg neki a királytól, mert félt, hogy rövid nap az ellenség hatalmába kerül. Nem tesz semmit úgymond, hogy *szentegyházi kenyér*, van neki egy tanuló deák atyjafia, adják annak, majd gondját viseli ő, míg felnevelkedik, csak legalább esztendőre való fizetést rendeljenek neki.

Nem kapta meg, mert a püspöki és apátúri javadalmakat nálánál hatalmasabb emberek ragadták magukhoz. Pedig okosan tették volna, ha kívánságát teljesítik, mert a kis végházat, melyből a drabantokat a döghalál jobbára elpusztította, a török rövid idő alatt elfoglalta.

Kaposvár, Korotna, Babocsa s több kisebb várak eleste után a somogyi és zalai hódoltság csaknem Szigetig és Kanizsáig terjedt. Szigetvár védelméről Kerecsényi László és Horváth Márk jól gondoskodott, de Nádasdynak olyan embere, a kire Kanizsát nyugodtan merte volna bízni, nem volt több *Magyar Bálintnál*. Ezt a fontos helyet pedig, feleségének ősi birtokát, úgy saját, mint az ország érdekében, fölötte igen féltette a nádor, Bálint uramnak tehát, minden hadi népével egyetemben oda kellett költözködnie s nagy szíve fájdalomra *Fonyódon* sokáig csak ritkán, vendégképen tartózkodott. Jól tudták ezt a törökök s erősen bizakodtak, hogy most már végkép kifüstölik erős várá-

¹ Magyar levelestár I. k.

ból, melyre különösen a koppányi *Nazuf bégnek* fájt a foga. Csakhogy *Fonyódon* hű és vitéz szolgálak laktak, a kik kapitányuk távollétében is elbántak a törökkel. Már 1555 szeptember 22-én éjjel megtámadták a várat, de pórul jártak, mert Bálint történetesen otthon volt és diadalmasan visszaverte az ostromlókat, a védők pedig kirohanván, irgalom nélkül ölték vágták a futókat és bár mindössze 25-en voltak, mert a többi csatára indult, kilencz fejet vettek és három eleven törököt fogtak, a mint *Csányi Ákosnak* örömmel jelenti. Értesülvén pedig arról, hogy a kudarcz miatt bosszús *Mehemed* bég Budáról és Pécsről segítséget kérvén, újabb támadásra készül, puskaport, taraczkot és gyalogságot sürgetett *«jóllehet immár kárt nem tehet, ha nemha — úgymond — fejemet keresik»*.

Ezen azonban nem sokat aggódott a jámbor, inkább felperzselt gabonáján és szénáján siránkozott. Kereste már az ő fejét sok hetvenkedő török dalia, gyakorta küldözgetvén hozzá a *halálos bajra hívó leveleket*, de még eddig senki sem ártott neki, ámbátor igaz, hogy Nádasdy szigoruan tiltotta a bajvívást és csak akkor engedte meg, mikor már becsületébe és tisztességébe járó dolog volt.¹

Nem sokkal utóbb 1555 október 10-én a fejevári, koppányi és endrédi törökök *Nazuf* bég vezetése alatt megrohanták *Fonyódot*, de jó *Trombitás Balázs* szárazon és a Balaton vizén hajókról erősen megharczott velük és diadalmasan visszaverte őket, úgy hogy *kétszer negyvennyolcz szekér* gabonán kívül egyebet nem is nyerhettek. Mikor erről urát értesíti, arra kéri, hogy legalább két napra jőjjön haza Kanizsáról, hogy *Fonyódra* gondot viselhessen.²

Ment volna biz ő édes örömet, mert a mint Nádasdynak panaszolja, odahaza mindenét *szertelenül* hagyta s vitéz szolgálai ruhátlanok és fizetetlenek voltak, de az ura dolga előbbvaló volt a magáénál s csak ritkán, rövid időre szabadulhatott Kanizsáról. A nádor sok hasznát vette a régi, tapasztalt katonának, a ki

¹ A bajvívásokra az alább következő levelekben is érdekes tudósításokat találunk. L. még a *Hadtört. Közl.* 1911. évf.

² Magyar levelestár I. k. 167—169. l.

a vitézlő rend előtt nagy becsületben állott s nemcsak tartottak tőle és szavát fogadták, de ragaszkodtak is hozzá. Neki köszönhetette, hogy a fizetetlen ruházat és élelem nélkül szűkölködő kanizsai és szenyéri őrség mind egy lábíg el nem szökött s hogy a régiség és gondviseletlenség miatt romladozó várak az ellenség torkában is megmaradtak. Az 1556. év nagyobb részét is Kanizsán töltötte s a jobbágyokat munkára hajtván, minden igyekezetével azon volt, hogy az elhanyagolt helyet megerősítse. Mert a hódító török sereg már a tavasz kezdetétől fogva minden erejével Szigetvár ellen működött s tudni lehetett előre, hogy annak elfoglalása után Kanizsára kerül a sor.

Szigetvár 1556. évi ostromát már sokszor, bővebben megírták; kezdetét és lefolyását ismerjük s az újabban napfényre került tudósítások már csupán a részletkérdéseket tisztázhatják. Magyar Bálint szakadatlan levelezést folytatott Horváth Markó szigeti kapitánnyal s 1556 június 15-én jelentette Nádasdynak, hogy a várat az elmúlt *Pénteken* (június 12.) a török megszállotta és vasárnap 14 ágyúval lövetni kezdte. Több levelét nem ismerjük, nyilván nem is volt szükség a híradásra, mert Nádasdy Tamás a felkelő nemességgel és a végbeli hadakkal nemsokára táborba szállott, hogy Zrinyi Miklós horvát bán, Telekessy Imre lévai kapitány, Tahy Ferencz, Pethő János, a Bánffyak és több zászlós urak csapatjaival egyesülvén, Szigetvár felmentését megkísérelte. Útközben a kanizsai őrséget is felvette s az 1556. évi július 22. és 23-án vívott győzedelmes babocsai ütközetben Magyar Bálint vezette diadalra Nádasdy huszárjait. A Zrinyi Miklós nevéhez fűződő győzelem után a felmentő sereg elfoglalta Babocsa várát, melyet a nádor Perneszy Farkasnak, Báthory András somogyi tiszttartójának gondviselésére bízván, tüstént megindult Kanizsa felé, hogy Ferdinánd főherczeg seregével egyesüljön.

De Ali basa tovább folytatta Szigetvár ostromát s Magyar Bálintot a segedi tisztek a történt dolgok felől tudósítván, többek között azt is jelentették, hogy halálos ellenségének *Nazuf* bégnek a szigetiek egy kirohanás alkalmával fejét vették, mely szomorú eset, alkalmasint nagy megnyugvására szolgálhatott.

Minekutána pedig a török hadak szégyenszemre elvonultak

Szigetvár alól s arra a hírre, hogy Ferdinánd főherczeg nagy sereggel közeledik, Korotna s több kisebb várak őrsege nyakra-főre menekült s az ellenségén olyan rémület tört ki, hogy veszedelemtől egyelőre tartani nem lehetett, a nádor is hazabocsátotta Magyar Bálintot Fonyódra, hogy dolgait rendbe hozván, kedve szerint csatázhasson a törökkel.

Az *első szerencse* ugyan nem neki szolgált, mert az óvatos ellenség kopját és paizst elszórván, megszabadult a *karádi lesből*, úgy hogy mindössze csak 2 lovat nyertek, de később fordult a koczka s a koppányi, endrédi s másféle törökök csakhamar megtudták, hogy hazajött már Bálint kapitány. Szerencsétlenségére azonban a saját felekezetével is meggyűlt a baja s egy vagy más okból *Thury György* palotai kapitánynyal, *Takaró Mihály* tihanyi gondviselővel, *Ormányi Józsuával*, *Gersei Pethő Jánossal*, sőt még *Gyulaffy Lászlóval* is összehaborodott.

Nádasdynak azt panaszolta, hogy míg ő Babocsa alatt volt, Takaró egynehány faluját elfoglalta, de ez tagadta a dolgot és súlyos vádakkal halmozván fejét, fenyegetőzván, hogy a királytól kér igazságot.¹ Gyulaffyval is hatalmaskodás miatt gyűlölködött, de benne úglátszik emberére akadt, a ki Csobáncz várából reá küldött és úgy vágatta, ölette a népét, akár csak a törököt, az elfogottakat pedig *szabad ispán módjára*, törvényes ítélet nélkül tetszése szerint tömlöczöztette.

A Pethő Jánossal való gyűlölködés, melyről 1557 január 29-én kelt levelében csak hézagos tudósítást találunk, egy *Szél Gáspár* nevezetű keszthelyi lovas legény miatt keletkezett, a kit emberöléssel vádoltak s a kit Pethő csavargó hajdúnak nézvéen (lehet, hogy az is volt) elfogatott és *Rezi* várába vitetett. Magyar Bálint azt állítván, hogy a rab legény Nádasdy szolgája, pártját fogta és szabadon bocsátását követelte. A nádor hitelt adván szavának, ráirt Pethő Jánosra, hogy a *hópénzes* legényt törvénytelenül ne tömlöczöztesse, hanem vagy bocsássa el, vagy állítsa törvény elibe. Pethő kész is volt erre, de időközben nagyon elmérgesedett a dolog, mert Magyar Bálint, pártfogoltjának bátyjával, Szél Péterrel egy *nyilvánvaló gonosz emberrel* szövetkezvén,

¹ Történelmi Tár 1907. évf. 398., 402—404. l.

Keszthely városát felégetéssel, Pethőt pedig állítólag szörnyű halállal fenyegették. Ezt azonban csak magától a jó úrtól tudjuk, a ki 1557 február 7-én nagy keservesen panasolja Nádasdynak, hogy ártatlanul mennyit kell elszenvednie Magyar Bálinttól és amaz Istentelen gonosz *mordál*, Széll Péterről a ki vakmerőképen hirdette, hogy egy vagy más módon, Bécsben vagy Sopronban okvetetlenül végére jár, *«kit bizon bánnék — úgymond — ha az én Istenem így végezné el az én halálomat, ilyen ez világ latra miatt»*. A vitéz úr tehát alaposan megijedt, főkép azért, mert Széll Péternek Zrinyi Miklós is pártját fogta és kijelentette, hogy mindenki ellen megoltalmazza.¹

Nádasdyra nézve felettebb kellemetlen volt a dolog, mert Pethő János neki rokona és barátja s az udvarban kedvelt, tekintelyes és befolyásos ember volt s örömet szolgáltatott volna neki igazságot. Viszont Bálint uramat se akarta volna cserbenhagyni, a ki mint hűséges és hasznos szolgálja, védelmet és pártfogást követelt tőle. Valamiképen eligazította hát az odiosus ügyet, de Magyar Bálintnak már akkor sok volt a rováson s Takaró Mihálylyal együtt — úgylátszik — Pethő János is bevádolta.öt a királynál, melynek következtében vizsgálatot indítottak ellene. Többek között csavargó, *uratlan hajdúk* tartásával is vádolták, melynek törvény szerint rendkívül szigorú volt a büntetése, de esküdözött, hogy ártatlan a dologban s meg is nevezte az üldözött hajdúk pártolóit és előljáróit. De minden igazsága és ártatlansága mellett is legjobban bizott Nádasdy Tamás jóakarátában, kiváltképen mikor azt a súlyos vádat emelték ellene, hogy a káptalan emberét, a vizsgálatra küldött *törvényes bizonytságot*, az ő szolgálói Fonyódon tettelegesen bántalmazták. Ebből a bajából még kiszabadult valahogy, de jól értett ahhoz, hogy mentől több ellenséget szerezzen magának, a kik aztán egyesült erővel romlására törtek és Somogy vármegye a királyhoz küldött követei által szigorú büntetést kívánt fejére.

Utoljára a nádor is megsokalta a dolgot és komolyan

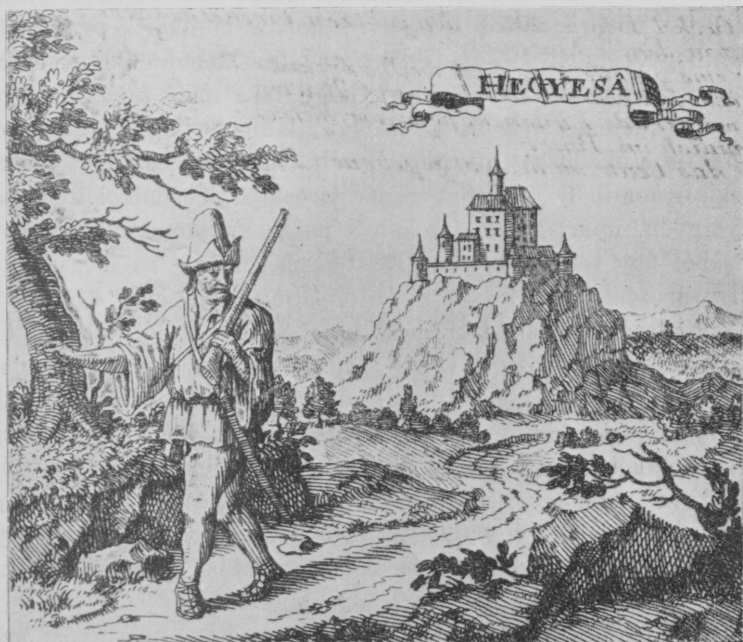
¹ Történelmi Tár 1904. évf. *Gersei Pethő János* levelei Nádasdy Tamáshoz.

figyelmeztette, hogy térjen már Istenhez és béküljön meg az emberekkel, mert előbb-utóbb veszedelmet hoz a fejére. De Bálint kapitány tagadta, hogy valamiben vétkes volna s 1562 január 1-én kelt válaszában bebizonyította, hogy nemcsak szablyával, de *pennával* is tud viaskodni. A mi — úgymond — az isteni és világi dolgokat illeti, azokhoz ő mindig értett, most is ért, ne aggódjék tehát a nádor miatta. Somogy vármegye panaszára megjegyzi, hogy mindig ilyen volt a magyar, megette volna azt, a ki neki híven szolgált. Máskülönben azt hiszi, hogy nem a vármegye vádaskodik ő reá, hanem a Dráván túl lakó urak, Perneszy András és Tahy Ferencz, *a kik az ő árnyékában nyujgosznak*. Méltatlankodik, hogy ellenségeinek hamis vádjára nem a rendes törvényszéken fogják tárgyalni az ügyet, a hol ő nagy költségével *állandóan prókátorokat tart*, hanem commissariusokat küldenek ki a vizsgálatra. De csak hadd jöjjenek, majd megfelel ő magáért és megszégyeníti a hamis vádlókat.

Tagadhatatlan, hogy Magyar Bálint jó kardjával sokat szolgált királyának és mint régen mondták volna — az egész kereszténységnek. Az is bizonyos, hogy Somogy vármegye megmaradását Zrinyi Miklós után legfőképen neki köszönhetette. Sehogy sem fért hát a fejébe, hogy egy pár pusztá faluért, valami hitvány parasztok megsarczoltatása miatt olyan nagy gyűlöléssel illessék. Efféle hatalmaskodást minden végbeli kapitány elkövetett, a nélkül, hogy csak hajaszála is meggörbült volna, hát még az *urak*, a kik gyakran 2—3 vármegyében is zsarnokoskodtak s ügyefogyott özvegyek és árvák megrontásával összeharácsolt javaikra királyi adományt szereztek. Nem jut eszünkbe Magyar Bálint ártatlansága mellett sikra szállani, mert, szó sincs róla, fölöttébb ragadozó természetű s haragjában sok mindenre képes ember volt, csak azt jegyezzük meg, hogy kortársai között nálánál sokkalta rosszabb embereket is ismerünk s hogy aljas lélekre valló gonosz cselekedetet senki sem vethetett szemére.

De elegendő példákkal bizonyíthatnók, hogy a szegénységet gyakran vére hullásával, élete koczkáztatásával is oltalmazta a rabló töröktől. Megkövetelte a maga fizetését, szerette a hadi zsákmányt, a jó nyereséget, épen úgy, mint a többiek, de meg is

szolgált érte s a kötelesség teljesítésében mindeneknek jó példát adott. Megtörtént, hogy a rablásra induló törököt, ha nagyobb erővel rabolta a Balaton környékét, csak Magyar Bálint fonyódi és szigligeti katonái merték feltartóztatni, mert a kapitány nem tűrte el a föld népének romlását és megtámadta az ellenséget ha szinte kevesed magával volt is. Egyszer 1558 október elején,

Hegyesd a XVII. században.

mikor a Tihany, Vásony, Devecser, Hegyesd és Csobáncz várak alatt békében elvonuló török Szigligetet éjszakának idején felgyújtotta s a lakosok nagyrészét fogságba hurczolta, Magyar Bálint segítségére ment a falu népének. De az ellenség úgy bekerítette, hogy majd odaveszett s jó kardján kívül megszabadulását az Úr Isten különös kegyelmének tekintette. Ilyen fajta kalandja nagyon gyakran volt s kiváltképen a koppányi béggel állt halálos gyűlölködésben, a ki fonyódi majorságát évről-évre felperzselte, kirabolta, sőt lábon álló gabonáját is

lekaszáltatta, úgy hogy többször se kenyere, se takarmánya nem maradt. Nagy szükségében jó hasznát vette ilyenkor azoknak a pusztá faluknak, miket a török torkából, gyakran a hódoltság közepéről kiragadott s lakosait, mint a maga örökös jobbágyait körömszakadtig oltalmazta. Palota vár tartományából is megmentett annak idejében egy pár falut, a Podmaniczky urak engedelmeiből békességben bírván azokat. De vitéz bajtársa, *Thury György* megirigyelte s a király számára el akarta venni tőle. Minthogy pedig Nádasdy is pártjára állott, mód nélkül elkeseredett a dolgon s kérte a nádort, hogy ilyen nagy méltatlanságot ne cselekedjenek vele és ha azokat a falukat elfoglalják, Fonyód várát is csak bízsa másra a király, mert fizetést úgy sem ad neki, semmiből pedig el nem tarthatja. Csodálkozik Thury Györgyön, miért kapdos azokon s pusztá falukon, mikor Palota várából úgy sem tudná megvédelmezni, ha ne ha megejtette, hogy *az ülén lesz egy kevés borocskájok* (1559 aug. 4.).

Nádasdy Tamás, a ki egész bátorságosan külön nádori törvényt is tarthatott volna jámbor szolgája ügyes-bajos dolgainak eligazítására, nem mindig szolgáltatót kedve szerint való igazságot Bálint uramnak. Sőt megtörtént, hogy egyik-másik állítását kétségbe vonta, a mit aztán nagyon zokon vett tőle. Megkövetelte, hogy szavának hitelt adjanak és igazságos ügyében védelmezzék, mert ha minden törvényteleniséget — úgy mond — szabadon hagy rajta cselekedni, abból meg fogja érteni, hogy szolgálata már nem *kellemetes* előtte.

Egy darabig zugolódt, fenyegetőzött, hogy nem győzi már a sok ingyen való szolgálatot, de azután csak megbékélt a maga kenyeren s minden baját, személyes sérelmét elfelejtette, mikor hírül hozták, hogy a pécsi, kaposi, koppányi és simontornyai török Fonyód ellen indul. Mert bár haragjában azt beszélte, hogy minden hűségének csak kárát látta, nem tudott elszakadni régi jó urától, kinek minden érdekét, hasznát, szerencsáját, tisztességét a szíven viselte. Nádasdy is ragaszkodott hozzá; nem engedte meg, hogy ellenségei nyakát szegjék s a töröktől szenvedett sok kárvallásáért kárpótolni igyekezett őt. De meg is érdemelte, mert a maga állapotához képest urának és hazájának mindhalálig hű és hasznos szolgája volt.

Az alább következő tudósítások jellemző és beszédes emlékei a hadi pályán eltöltött 25 esztendőnek. Nemcsak a XVI. század vitézi életére, de a török hódítás s általában hazánk történetére vonatkozólag is rendkívül érdekes és tanulságos adatokat szolgáltatnak. Mert Magyar Bálint résztvett a korszak csaknem minden nevezetes hadi vállalatában s Nádasdyhoz küldött levelei, különösen a Balaton környékén lezajlott eseményekre nézve elsőrangú forrásnak tekinthetők. Többek között *Hegyesd* várának 1562. évi visszafoglalásáról is élénk képet nyújtanak az *Országos Levéltár* Nádasdy-féle gyűjteményében őrzött nagybecsű levelek.

Szigliget 1547 nov. 14. Egy barátjától értesült, hogy Nádasdy igen nagyon haragszik reá, mivel hogy valaki azt mondta neki, hogy *Zily Pált* ő ölette volna meg. Méltatlankodik, hogy ártatlanul vádolják és szeretné tudni, ki az a gonosz akarója, a ki ezt a hamis vádat reá költötte. Kéri Nádasdyt, hogy az országgyűlésen ne felejtkezzék el rólla. fizessék meg neki eddig vaio szolgálatát. Nádasdy legjobban tudja mennyi idő óta veszedök már *itt a vízben*.

Fonyód 1549 december 7, Megértette Nádasdy leveléből azoknak a nevét, a kik ellene vétettek, s' ehhez képest tudósítja, hogy *Mahmuth Lukács* az ő szolgája volt, mert ő hozta ki Törökországból, de most Kereszturon lakik, mert oda házasodott, csakhogy nincs otthon, Erdélybe ment az ő régi urához Orbay Miklóshoz. *Pribék László* szintén az ő szolgája volt, de elhagyta, Iparkodni fog kézre keríteni. *Balogh Demeter* már több esztendejénél, hogy elhagyta az ő szolgálatát, és úgy tudja, most Szigetvárában lakik, *Egressy János* szintén az ő szolgája volt, de most Nyáryhoz pártolt, mivelhogy neki *rokonsága*. A többieket, a kik az ő birodalma alatt vannak, Nádasdy parancsolatja szerint megfogatja; kettőt már fogva tart és könyörög Nádasdynak, hogy vegye le rólla haragját, mert büntelen és ez országban Isten után csak benne van bizodalma.

Fonyód 1552 február 19. Megértette a Nádasdy parancsolatját, hogy az ő egészségeért egy pohár bort köszöntsön. «Meghigyje te Nagyságod — ugymond — hogy mig az te Nsgod levelét nem hozták volt, adig is *gyakortasággal az Te Nsgod egészségeért bort köszöntem.*» Nagy Imre nevű szolgáját pénzért küldi Nádasdyhoz és azon könyörög, hogy gabona nélkül ne hagyja őt, mert mikor Erdélyből haza jött, Fonyódon mindössze 40 csapó gabonát talált, azt pedig megette s' ha Nádasdy nem gondoskodik rólla az uj gabonáig *éhel is meghal*.

Szigliget 1552 május 29. «Hiszem azt, hogy te Nagyságod meg-

értette, minémű hireink vannak, hogy az terekek *Beszprimet* megszállották.» Ezt már előbb is megírta Nádasdynak, de a nagy szél miatt a Balatonon lehetetlen dolog volt által menni. Most Szigligetben van, de oda megy a hová Nádasdy parancsolja; az alatta szolgáló vitézeknek is meg üzente, hogy jöjjenek által hozzá.

Maróth 1552 junius 27. Terjék Tamás kanizsai praefectusnak. Megértette a Nádasdy parancsolatját, de lálja Isten — ugymond — minémű szerencsétlenség esett rajta a *ló esés miatt*. Megköpülőztette magát és a kezén *folyossó* támadt és most sem lovon sem kocsin nem járhat. Kéri Terjéket, hogy látogassa meg őt Maróthon «szóljunk, beszéljünk és a mi jobb azt végezzük».

Kanizsa 1552 jul. 17. Nádasdy parancsolatja szerint Kanizsán jött és Terjék Tamással tanácskozában abban állapodtak meg, hogy *Szenyér* vagy Segesd körül fognak tartózkodni, mert onnan legjobban ellent állhatnak a Kanizsa, Berzence vagy a Balaton felé portyázó rabló töröknek. Most még kevesen vannak; nincs más vele csak *Zöld István, Perneszy Egyed* és *Kalauz Márton*, de össze beszél a babocsai vitézekkel, hogy együtt valahová, valami *utat* tehessenek, mert örömet szolgálnak Nádasdynak és tőlle várnak minden dologban *tanúságot*.

Tapsony 1552 jul. 19. Tagadja, hogy a kancellár birtokain valami kárt tett volna és őt magát megfenyegette volna. Tudja, hogy János deák a hamis panasz szerzője, holott mióta vissza jött Erdélyből, még szemével sem látta. Tudja azt is, hogy *Alija Mátyás* örömet ártana neki és Nádasdy más szolgálóinak ha lehetne, de azt kívánja, hogy lássák meg a dolgot törvény szerint, mert ő a kancellárnak sohasem vétett, nem is akar véteni, mivel hogy az Nádasdynak jó baráttya, neki pedig jó ura.

Mesteri 1552 augusztus 23. Megértette Nádasdy parancsolatát, hogy az «*uraimmal egyetembe*» Pápára menjen. Nincs kedve hozzá, ez előtt is könyörgött már, hogy kimélje meg őt, mindazáltal — ugymond — «meg kell lenni az te Nagyságod akaratjának, de tuggya te Nsgod, hogy az tavalyi *Erdélben való hadnagyságom* nagy költségemre esék, kiért én te Nsgodat akkor nem akartam bántani, miért hogy *idegen földön* voltunk, de immár meg kell kiáltanom, te Nsgodnak az én szükségemet, mert nincs kinek kiáltanom, hanem te Nsgodnak, hogy ha azt kívánja tőlle, hogy Pápára menjen, hát lásson hozzá, gondoskodjék rólla illendőképen, mert a mije volt, az már mind el költ. A mit neki Nádasdy *asztal tartásra* ad, azzal ő nem sokat ér, mivel — ugymond — «tuggya te Nsgod, hogy te Nsgod nevezetes, én pedéglen az uraim előtt el nem buhatom, és mivel más

ember egy hétig megérné én egy nap is többet költöm». Azt is panasolja, hogy huszonhárom lóval szolgál, de csak 20 lóra fizetnek neki, kéri tehát Nádasdyt, hogy mind az asztal pénzét, mind pedig a szerét jobbitaná meg. Nem tudja, hogy a tisztartók vagy más emberek hibája miatt a tavalyi *jargálásért* fél esztendőre csak 100 tallért adtak neki. Ezt keveselli s' kéri Nádasdyt, hogy ugy az elmúlt, mint a jövő évi *jargálásért* küldjön neki valami pénzt, hogy télére való eleséget, bort s' abrakot szerezhessen, mert Isten akaratjából a jövőendő Pénteken be akarnak menni *Pápára*.

Krakó 1552 aug. 29. Tudatja, hogy *Marcel* (= Marczali, Somogy vármegyében) mellett a réveken vannak és itt is maradnának, a míg Nádasdy másképpen nem rendelkezik, csakhogy ez igen *félelmes* hely, mivel Veszprémtől csak 5 mértföldnyire van, a nép mind meghódolt a töröknek és sehol semmi erősség nincsen, a hová szükség idején meghuzódhatnak. Legjobb volna tehát, ha *Szent grót* környékén szállanának táborba, a honnét, mikor a török rablásra indul, mindenfelé elérkezhetnek. Ha Nádasdy bele egyezik, 20 vagy 25 legényt ki akarna bocsítani *csatára*, netalán tán az Isten valami szerencsét adna. A vármegye népe már velök van, de az urak katonasága még nem érkezett hozzájuk.

Fonyód 1553 aug. 9. «Nagyságodnak egyéb hirt nem tudok írni, hanem Déry Farkas mostan *Bathát* megégette, az terekek mostan, az kik ez végben voltanak mind Selyénél gyűltenek egybe, azt immár nem tudom, hogy ha rablani akarnak avagy várat akarnak szállani, mert az feld népében és sokat vettének fel kocsikkal és fegyveres kézzel».

Káld 1552 szombaton (közelebbi dátum nélkül). Megértette a Nádasdy leveléből, hogy minémü panaszt tettek reá a palotai tisztartók. Igaz, hogy mikor a török *Veszprémet* (1552 június 1) elfoglalta, ő azt mondá a szegény népnek, hogy ezután hozzá hallgassanak, de csak azért cselekedte, hogy más emker beléjük ne kapjon. Különben is *Podmaniczky* szóval és levele által többször kérte őtet, hogy oltalmazza a szegénységet s' ehhez képest ajánlotta, hogy *Palota* vár jóvedelmét be hajtja és beszolgáltatja. Nem igaz, hogy azokat a jószágokat elfoglalta volna Nádasdy parancsára való hivatkozással, csak épen, hogy gondot visel a jobbágyokra, a kik kaszáláskor, aratáskor segítenek neki. Sokkal több panasza lehetne *Podmaniczky* ellen, mert egynehány faluját elpusztította.

Fonyód 1553 november 29. «Istennek ostora nagy vagyon halál miatt e földön, a szegén somogyvári apátur is megholt, a menyí

darabant Somogyvárba volt igen halál miatt megfogyatkoztak, annyira, hogy csak kevesen vannak immár, a ház kedég ellenséghez kezel vagyon» úgy hogy ha veszedelme történik, abból az egész földre nagy nyomoruság következhetik. Azért tehát ha Nádasdy jónak és hasznosnak itéli, járjon közbe és törekedjék a királynál érte, hogy ezt a *somogyvári* végházat ő felsége neki adná és legalább esztendőre való fizetést rendelne neki. Jól gondját viselné és mikor Nádasdy szolgálatjában fáradna, maga helyett megbízható embert hagyna a várban. Ha pedig azt mondják, hogy «*szent egyházi kenyér*» (t. i. egyházi javadalom): van neki egy rokona, a ki még tanuló deák, szerezzze meg Nádasdy annak s bízzák reá addig, míg az illető maga is gondját tudja viselni.

Fonyód 1555 február 23. Épen készülóban volt Kanizsára, mikor egy török levelet hoztak s' a levélhozó követ várja a választ. Azonban ő Zichy István, Csányi Ákos, Palatus János es Terjék Tamás tudta és tanácsa nélkül nem akar válaszolni. Tehát küldi a török levelét és tanuságot kér tőlük, hogy mitévő legyen, mert már ezelőtt is könyörgött Nádasdynak, de nem adott neki szabadságot, holott a *tiszteségébe járó* dolog.

Másnap újra irt a kanizsai vitéz uraknak, tudatván velök, hogy a török más levelet is küldött neki, melyben azzal fenyegetőzik, hogy *készen jön rá* Fonyódra. Nem akar szégyent vallani, tehát arra kéri Zichyéket, hogy az *uraimmal* együtt mind jöjjenek mellé «*mert inkább akarnám holtomat, hogy nem ítetemet, ha készen nem találna ott szidalmazna engemet*». Jól tudja azt a török, hogy neki szabadsága nincs a *bajvívásra* és csak azért készül Tonyód alá, hogy szidalmazhassa. (*Magyar Levelestár I. k. 48. l.*)

Kanizsa 1555 április 4. «Hiszem, hogy immár felettébb es megbántottam Nagyságodat az töröknek reám külte gyakorta való leveleivel, de nincs mit tennem, im látja Nagyságod az török leveléből most es mit ir nekem, azért könyörgök Nsgodnak mint kegyelmes uramnak, hogy ha lehetséges engedgye meg Nsgod, mert félek rajta, hogy oly levelet kezd *írna* reám, kibe meg fog *rutéjtani*. Mivel hogy kedik gyermekségemről fogva mind körülök nevettem fel és tisztességemet ifjuságomtól fogva ez koraiglan meg oltalmaztam, bännám ha immár illen koromba most esnék rajtam ez féle gyalázat. Im az helt es az ő leveléből érti kegyelmed. De minekünk az uraimmal az hel *Babolcsa* avagy *sziget* tecczenék. Jó választ várok Nagyságodtól, mint kegyelmes uramtól».

Jegyzet. A dolognak az a magyarázata, hogy a jó hirt nevet ke-

reső török vitézek már régóta szerettek volna Magyar Bálinttal megmérközni és gyakorta küldözgették reá a *bajra hívó* leveleket. A magyar vitézeknek azonban az ország kapitány engedeleme nélkül nem volt szabad párbajt vívni, Nádasdy Tamás pedig nem örömet adott engedelmet, tapasztalván, hogy abból sok kár származik, és a csalárd-ságtól is tartania kellett. Többek között a pesti *Ibrahym* szanzsák bék is kihivatta Bálint kapitányt s' abban állapotok meg, hogy *Koppányban* fognak megvívni egymással. De mivel Nádasdy nem adott rá szabadságot a török vitéz nagy sok bégekkel és urakkal tized napig hiába várt Magyar Bálintra s' 1555 márczius 12-én kelt leveleiben szemére vetette, hogy sok költsége volt miatta és azt hiszi, hogy csak *czirkál* előtte. Fel szólítja tehát, hogy *Palotán* vagy *Tatán* mint *két atyafi* vívjanak meg egymással mert mind törököt s' magyart egy Isten teremtett. Ha pedig tudni akarja, hogy ki és mi volna? hát ugy nézzen a szeme közzé, hogy Székesfejérvárott a besliák agája volt és *Hazon agának* hívtak, annak utánna nagyobb uraságot kapot, mert Nógrádban *Olay bék* lett, most pedig a hatalmas császár *Ibrahym békké* tette s' a menyí szandzsákja van a pasának, mindnek ő az előttök járója stb. (*Magyar levelestár I. k. 150. l.*) Ennek a kihívásnak a következtében szorgalmazta Bálint vitéz Nádasdytól a bajvívásra való engedelmet, hogy a török előtt tisztességében meg ne fogyatkozzék.

Fonyód 1555 május 10, Zichy Istvánhoz, a nádor kapitányjához.
«Mihelt Takaró Mihál Tihanból ki jöt azontul az *Nazuff bég* ugyanonnan Tihanból megértette és mindjárt el ment onnan, be ment *Koppánba* . . az uraimat kedég elküldtettem vala az *Kavád* alatt megharczoltak, a mint én értem egy néhány török megsebesült, az *Nazuff* is rá érkezett volt, de az gyalogokon semmit nem tehetett. Egyéb hirt kgdnek nem irhatom, hanem az én emberem, a kit ot ben tartom, a ki énnekem sokszor igazat mondott, azt mongya, hogy *Kazon bassát* Fejérvárba várják, azt mondja, hogy házat *valahol*² megszállják, de bizonyal nem tudá mondani, ha Balatonnak innét vagy Balatonnak tul.»

Fonyód 1555 szeptember 23. Csányi Ákosnak. Tudatja, hogy az éjjel a török, *Mehemed bék* népe megtámadta a várat. Az ellenség elfoglalta a régi palánkot s' éjjeltől hajnalig tartott az ostrom; ők ugyan kevesen voltak oda hoza, még is vissza verték a támadókat és kilencz fejet vettek, 3 elevent fogtak benne. A fő emberek közül

¹ Ez a szó a levélben át van huzva.

Elez vajda és a *kapucsi basa* elesett. A pórok azt beszélik, hogy három szekeren vitték be a sebesülteket.

Fonyótl 1555 szeptember 25. Csányi Akosnak. Részletesen leírja a vár meg szállását és a törökkel való harcokat. A régi palánkban sok szénáját és asztagját fel gyujtották, sőt emberben is kár esett. Az éjfélkor kezdődő ostrom alatt legfeljebb 25 vitéz volt a várban, mert a többieket *utra* bocsátotta, de a keresztyén hit mellett nagy örömet harcoltak és sok jeles, fő törököt levágtak. Mert mikor az ostromlók egy keveset *tágitottak*, kirohantak a várból, megfutamtatták és mind a sárig vágták őket. «*Elez vajdának* itt vagyon az feje: az kinél jobb *kapucsi basája* nem volt annak is it vagyon az feje; az felesége *hop mesterinek* is itt vagyon az feje.» «Az minémű híreket kgd ir, az foglyok is mongyák, az császár hadát lenni az *Bebek ölésit* is mongyák ők is, de ők császár akarattyával mongyák, hogy mivelte királné aszon.»

Kanizsa 1555 okt. 15. «Te Nagyságodnak irhatom ezt, ez elmúlt napokban *Nazuff bék* mind elvitette az mi kevés gabonám volt *onnajt hazól* mind elvitette *két negyven nyócz szekérrel*, jólehet az uraim vátig harcokat tartottak velek, a mennyien kevesen othon voltak, kit im te Nagyságod megértheti, de porból igen megfogyatkoztam» tehát segítse meg őt Nádasdy puskaporral és fizessen meg eddig való sok *jargalásáért*, hogy vitéz szolgálát megruházhatná. Azon is könyörög, hogy valami kevés ideig való szabadságot kapjon, hogy haza mehesen, mert *otthon* minden *szertelenül* van és ha valami történik, abból a szegény megnyomorodott földnek nagy veszedelme származhatik.

Kanizsa 1555 december 6. «Azt irhatom Nsgodnak az palánk felől, hogy az *alattassa* és fonása ez két nap megkéskül, de az sározássa nem tudom mi módon lehet. Továba ez előtt es emlékeztem vala te Nsgodnak az *Fonód* megtartása felől, most es könyörgök te Nagyságodnak, hogy visellen gondot reá, mert én magam keves vagyok a megtartására te Nsgod nekül, mert én magam távol es vagyok tőle. Inmár kedig az minémű *derek* lesznek nagy félelmes dolga és veszedelmes, mert im ez el mult szombaton es alája jötek vót es a mi kevés gabonám marat vót azt es elvitték.»

Kanizsa 1555 december 17. A vitézlő nép, különösen a gyalogság igen zugolódik a nagy fizetlenség miatt. Az «*uraim*» (t. i. a lovas nemesség) csak túriuk valahogy ezt az állapotot, de a gyalogok meg nem gondolják és nem értik anyira, mint ezek és minduntalan mennek, szökdösnek Kanizsáról és Szenyérből «*fizetellen és pénzetlen voltok miatt*», hiába tartóztatja őket szép szóval, ígérettel. Nagyon

nehéz a soruk, mert zálogra semmit sem adnak nekik, de még pénzen sem kapnak eleséget, mivelhogy sehonnan semmit sem hordanak be a várba.

Kanizsa 1555 deczember 22. Panaszkodik, hogy az elmúlt évben való szolgálatáért még nem kapott többet Nádasdytól 100 frtnál. Most sem terhelné a kéréssel, de a szükség kényszeríti reá, mert szolgálai (= katonái) igen ruhátlanok.

Kanizsa 1556 január 18. A törökök Babocsán és Koroknán igen gyülekeznek. Azt beszélük, hogy sok *laptát* hoztak magukkal és Szi-nyért akarják megszállani, tehát *egy farku* lovas és gyalog vitézt küldött segítségül, másik farka (= csapat) Sziget várába ment. Annak okáért Kanizsán csak kevesen vannak és őrzik a *tapasztatlan* palánkot (mert a föld fagya miatt nem lehetett megtapasztani), de úgy gondolja, hogy nem csak a palánkot kellene őrizni. A széna és abrak szük volta miatt a lovak úgy elgyengültek, hogy a mult napokban, mikor valami lövéseket hallván utra keltek, *Galamboknál* már kifáradtak. De ha szinte hoznának is takarmányt, nem tudják megadni az arát. Nagyon kevés a gyalogság és a katonák igen szöknek.

Kanizsa 1556 május 23. A Bánffy urak a vár épületire nem adtak többet 100 szál fánál; tagadja, hogy egy jobbágyukat, a ki Kanizsán dolgozott, megölték volna. Ugy történt a dolog, hogy a jobbágyok rátámadtak arra a drabantra, a ki pallérjuk volt s' ez a maga oltalmáért egyet megütött, de nem halt bele. Arról se tud semmit, hogy a vitézlő nép a Bánffy urak jószágán hatalmaskodott volna, pinczéket törvén fel. A kártételt neki kellett volna bejelenteni, hogy eligazítsa a dolgot. A vármegye gyűlésre Szalay Lénárdot és Byk Mihályt küldé, azzal az üzenettel, hogy a törvény szerint való vármunkára a jobbágyokat mentül elébb kirendeljék. Kéri Nádasdyt, hogy gondoskodjék *pallérről* a ki az építkezést vezesse, hogy mikor a vármegye népe elérkezik, ne töltsék az időt hiába, hanem fát, földet hordjanak és *míveljenek*, mert az épületekre nagy szükség van. A drabantok sürgetik a fizetésöket. A tizedesek minden órában reá jönnek, hogy nem tudják őket visszatartani, szöknek a várból, mert pénz nélkül nem szolgálnak. Nádasdy viseljen gondot rájuk, mert Kanizsa védelem nélkül nem maradhat meg az ellenség szomszédságában.

Kanizsa 1556 június 1. Bocskay Ferencznek egy ki szabadult foglya érkezett és félelmes híreket hozott a török felől, miket *Horváth Márkó* (szigeti kapitány) levele is megerősít. Nádasdy küldjön mentül hamarább pallérokat, hogy az építkezést meg lehessen kezdeni, mert attól tart, hogy a gonosz hírek hallattára a föld népe elfutamodik.

Drabantokról is gondoskodják, mert itt már nem lehet fogadni s' a mi kevés gyalogság van még Kanizsán és Szenyérben annak sem lesz sokáig maradása.

Kanizsa 1556 június 4. Össze gyűjtötte a vitézlő rendet és megmagyarázta nekik a Nádasdy parancsolatját, de ezek csak az ő szükségüket emlegették, a mit Magyar Bálint is igen jól tud és lát. A szolgabírák által berendelte a népet a vár építésre, de nem gondolja, hogy kedvük szerint jönnének.

Kanizsa 1556 június 10. Küldi a nádornak Horváth Markó szigeti kapitány leveleit. A laki porkolábot *Turó Benedeket* a törökök elfogták és azonnal a basához vitték. Fonyódról egy néhány katonát küldött Lakra s' kéri Nádasdyt, parancsolja meg *Dereskey Pálnak*, viseljen gondot arra a várra, hogy ne vesszen el. A föld igen megrettent.

Kanizsa 1556 június 15. Szigetvárát az elmúlt Pénteken (június 12) 6 óra tájban a török meg szállotta és vasárnap 14 ágyuval ostromolni kezdte. Egy embere érkezett a táborból, a ki azt beszéli, hogy a Rábáig fel akarnak jönni, hogy meglássák őket, milyen készülettel vannak. «Továbbad nagy vesződésem vagyok az uraimmal. immár az lévaiakat befogattam és ki ki mind azt mongya, hogy nin-csem mivel élniök és lévaiakat mivel tartania, és vetik szükségeket, kit én magam is látom mindenkeppen, és im irtak ők is Ngsodnak, azért kérem N. Nagyságod erressze olly választal őket, ki mellett tугyak én is nekik szólnom és keztek lennem. Továbbad az gyalog mind itt és mind Szenyérbe igen keves és ha ki jönnek környülek kel forgódnom és az házat sem hagyhatnám teljességgel pusztán, azért Nsgod viselljen gondot reánk.»

Kanizsa 1556 augusztus 4. A nádor kijövetelét örömmel értette; hozza a Mindenható Isten minden jó szerencsével. Tanulságot (= utasítást) vár, hogy mikor és miképen menjenek elibe? Seregestől-e vagy csak a fő fő uraimmal?

Fonyód 1556 september 26. Csányi Ákosnak. Pénteken (sept. 25.) Karád alá mentek és *lest* hánytak a töröknek, de a mely szerencsét az ur Isten adott, elszalada tőlük, mert a kalauz miatt kárt vallottak és sokan egy árokba hullottak. Paizs, kopja elég maradt a leshelyen, de a török elfutott s' mindössze két lovat nyertek, azok sem igen *jeles* lovak. Ma érkezett haza egy embere, a ki azt beszéli, hogy Koppányban kevés a török, száz pór van benne. Szeretné megkísérteni a várat s' azt gondolja, hogy két száz gyaloggal és száz lovaggal *tüzes számmal* megégethetné Koppányt. Panaszkodik *Takaró Mihályra*, a

tihanyi kapitányra, a kinek hajdui a szegénységet uton ut félen sarcolják, fosztogatják, kinozzák, be se viszik a várba, hanem az erdőn láboknál fogva akasztják fel őket. Panaszkodott a nádornak is, hogy nem az ellenség, hanem Takaró Mihály hajdui pusztítják el a földet, de nagyon lassan tesz közöttük igazságot.

Maróth 1556 december 23. «Nagyságodnak örökké meg nem tudom szolgálni, hogy az én elégtelenségemet Nsgod nem nézván az több sok jámbor szolgálói között az minémű tisztre bizott vala, bizon hogy azon is igyekeztem az én tudatlanságom szerint, hogy Nsgodat ugy szolgáljam az mint jobban tuttam.» Ha valamiben elégtelen volt, bocsásson meg neki Nádasdy, ezután majd jóvá teszi a hibáját, csak ne bánca érte, tudván, hogy ő nem esztendőszolga. Minthogy pedig már kitelt az esztendeje, vannak más jámbor szolgálói is, a kik annak a tisztnak gondját tudják viselni, bizza hát rájuk, ő majd egyébbel fogja szolgálni Nádasdyt. De ne feledkezzék meg rólla, és külgyön valami pénzt, mert a télen *igen szük helyen* laknak (külön darab papiroson) Koppányba igen sok török gyült össze Pécsről és más helyekről. Még nem tudják, rabolni akar e vagy várát ostromolni. Ez az oka, hogy személyesen nem mehetett Nádasdyhoz.

Fonyód 1557 január 29. A török rablás dolga hogy esett, már meg irta Csányi Akosnak, azt hitte, hogy már tudósította felölle Nádasdyt. Zrinyi Miklós horvát bán 2 faluját *Csákánt* és *Szakácsit* (Somogy vm.) rabolta el a török; elvittek valami háromszáz embert. Ők Fonyódról Mesztegyenyőig utánnok mentek az ellenségnek, de nem merték megtámadni, «*nem nekünk való lön, mert az török sok vala és nem száguldó, hogy valaki nyelvet foghatott volna*». Különbén neki magának is van igaz elég baja, gondja, sok fele való vigyázása, mert a (koppányi) bék mostanában is két hódolt falut rabolt el. A törökök igen gyülekeznek, de még nem tudni mi végből; erősséget akarnak e *megkísérteni*. avagy csak rablás a szándékuk? «*Csak én magam vagyok köztök — úgymond — mint az ördög a sombokon.*» Panaszkodik *Pethő Jánosra*, a ki nem egy hajdut, hanem *Kesztölyben* (= Keszthely) nagy fizetésen, 4 lóval szolgáló embert fogatott meg a *szabad sokadalomba* (= országos vásár), a ki Nádasdy szolgája volt. Most *Rezi* várában vasra verve tartatja, mint a törököt szokás és sem hirre nem tette sem törvényt nem kért reá tölle. Bizony ha Nádasdy *nem félte* (= tekintette) volna már eddig is kiszabadítja. Parancsolja meg tehát *Pető Jánosnak*, hogy bocsássa el. Ő (t. i. *Pető*) tartja azokat a hajdukat, a kik Kapos várát elvesztették s' a mi kevés a töröktől megmaradt a *Somogságba* azt is pusztítják.

Szigliget 1557 november 15. Csányi Ákosnak. Mig Kanizsán járt gonosz szerencsége történt. Az *uraim* lesre indultak s' az ő lovait is mind elvitték. De egy paraszt ember, mikor *Somodornál* lesbe állottak meglátta és elárulta őket a töröknek. *Koppány* bég 400 lovassal rájuk támadt, s' bár az *uraimék* mindössze csak 22 lóval voltak, erőssen állották a harczot és kilencznél több el nem szaladt közzülök, haneha valami gyalogság menekült az erdőre.

Szigliget 1558 aug 29. «Császár ő felsége az minémü parancsolat levelet nekem küldöt im Nsgodnak kültem. Hiszem, hogy a ki ő felségének én reám ez méltatlan panaszt tötte nem jó akaróm, hanem boszuságomra mielte. Az ő felsége parancsolatját el nem akarom mulatnom, az mi választ ő felségének irtam im az pariaját Nsgodnak kültem, ha illik be adni ő felségének vagy nem Nagyságodtul várok tanuságot. Bizon én afféléket az kikvel ő felsége engemet terhel, nem tartok, csak tarthatnék anyira, hogy oltalmazhatnám ez hitván pusztát, az kivel Nsgod segítségével nyomorgok, Nsgod után hiszem hogy megtudgya mondani az szigeti kapitán *Horváth Markó* uram, kik tartják az *uratlan hajdukat*. Lám ő megbüntet bennek gyakorta, ki csorgai, ki palota, ki penig tihani. Ennek előtte is irtam vala Nsgodnak, hogy az szegénségen afféle méltatlan dolgot a kik mivelik, előttek járóinak *Majsai Tamás* neve, ki Palotán ő felsége fizetésén lakik, másik *Baczin Tamás*, ezek saczoltatják kegyelmes uram az szeginséget, tiszser való *dioknál* nagyobb kárt töttek az szeginségnek, mert az erdőre viszik, ot saczoltatják az népet. Az palotai tisztartónak irtam vala *Majsai Tamást* hogy efféle méltatlan dolgoktul megszüntetné, az mi rövid választ töt im Nsgodnak kültem. Nsgodat mint kegyelmes uramat kérem, parancsoljon az palotai tisztartónak és tihani tisztartónak, elégittessék meg az káros embereket és az megmondott *Majsai Tamás* és *Baczin Tamás* szünjenek meg az szegén népen való méltatlanságtól. (Utó iratban.) Ke gyelmes uram, ha ezek meg nem szünnek az én szegin jobbagyim mind el budosnak. Ha Nagyságodtul mereszleném kegyelmes uram, nem mindenkor bántanám Nsgodat efféle gondval, én is az ő jószágokban tehetnék róla, de nem mivelem, hanem Nsgodtul várok kegyelmes választ és tanuságot.

Szigliget 1558 október 13. Az elmúlt szerdán a törökök nagy rablást tettek a Balaton környékén és Tihany, Vásony, Devecser, Csobáncz, *Hegyesd* várak alatt ugy vonultak el, hogy még csak reájuk sem löttek. Este későn megtámadták Szigligetet, a falut felégették a lakosokat jobbára mind fogságba hurczolták. Ó a várból segítségére ment a falu népének, és csaknem elzárták előtte a visszavonulás utját, «nem

hittem én magam is — ugymond — hogy Nsgodnak többet szolgáljak, de az Ur Isten kegyelmes lön». Egy másik hódolt falut is felégetett a török s' ugyancsak megostorozta őket az Isten. Ne felejtkezzék el rólla Nádasdy, mert *Fonyódon* is sok kárt vallott, majorságát felgyújtották, mindenét elpusztították, nincs miből táplálni magát és a vitézeket.

Fonyód 1559 január 3. Méltatlanul és hamisan vádolja őt Máté diák bizonyos falvak elfoglalásával, mert jóformán azt sem tudja, merre vannak azok a falvak, nem hogy elfoglalta volna. Bizonyoságot tehetnek erről a szenyérik is, de hogy merne ő Nádasdy szemé elébe kerülni, ha nem igazat beszélne. Az sem igaz, hogy a káptalan küldöttjét Fonyódon bántalmazták volna, tudják ők, hogy az ország szolgája és békével utnak bocsátották. Esküdözik, hogy ártatlan azokban a dolgokban a mikkel vádolják, *de a hát megett való hamis panaszról senki száját be nem foghatja*. Kéri a nádort, hogy Gyulaffy Lászlónak se adjon hitelt, s' inkább neki volna méltó oka panaszkodni, jelentette is már Nádasdynak, de nem válaszolt reá. Ugy áll a dolog, hogy a mult esztendőken egy *Príbék Mihály* nevű ember nagyon sarcozta és kinozta a szegénységét, egyiknek a lábát furta keresztül, másikat a lábánál fogva felakasztotta s' az ő (t. i. Magyar Bálint) jobbágyain is zsarolt ilyen módon egynehány száz forintot. Tudakozódott felőlle a végvárakban, hogy hová tartozik, de nem birt végére jární, Gyulaffy is tagadta, hogy az ő szolgája volna. Mikor azonban történetesen kézbe került s' az ő hivei rabságba tették, Gyulaffy *Csobáncz várából* az órséget a pórokokkal együtt rá küldé, ölték vágták az ő népet mint a törököt és sokat fogságba hurezoltak bennök. Hiába figyelmezteti Gyulaffyt, hogy bocsássa azokat törvényre, vármegye elibe, *«semmi képpen nem akkarja, hanem szabad ispán módra hatalmával tartja őket*». Ezzel meg nem elégedvén, a fejevári vásárról hazafelé igyekező jobbágyait Gyulaffy szolgálai megtámadták, egyet megöltek, sokat sebesítettek közöttök s' 300 ft éronél többet elrabortak a nyomorultaktól. Mikor ezért tisztartója által a Gyulaffy tisztartóját kérdőre vonatta, ez azt felelte, hogy nem tehet rólla, nem bir az ő ura szolgálival. Felettébb csodálkozik tehát azon, hogy még Gyulaffy vádaskodik reá és azt szeretné, hogy a panaszok Nádasdy előtt szemtől szembe lennének, hogy minden hamissága kiderüljön. Nem igaz, hogy egy jobbágyát fogva tartja és egy szolgája házára rá küldött. Csak azt bánja, hogy effélékkel örökösen Nádasdyt busitják, háborgatják, holott van vármegye és van a császárnak is *széke*, nem tilthatja meg magát, ha törvénytelen keresik.

Fonyód 1559 január 11. Tudja, hogy Nádasdynak különféle gondjai vannak, mindazonáltal kéri, hogy ne felejtkezzék el rólla, mert — ugymond — *«tegnapi napon* is az koppányi bék minden hadával reám jöt vala, jólehet igen gazdag kótyavetyét nem hányhat az nyereségből (t. i. hogy nem sokat rabolhatott) hanem az régi égetésből az menyi szénám volt, mind elégetteté az mezőn. Most ismét mind föld népét s' mind az környül való végbelieket hozzá hirdette, hogy reám jöne. Nincs mit tennem, engemet it talál meg Isten akarattýából, el nem mégyek előtte.»

Szigliget 1559 június 29. Megértette, hogy Tahy Ferencz egy malom elégetése miatt panaszkodik reá, de nem emlékezik, hogy valaha keresztyén embernek csak egy ólját is elégettette volna. De jól tudgya Nádasdy, hogy a mult esztendőben *Mehemet* koppányi bék minden majorságát felégette, az idén pedig még azt se várta, hogy a gabona megérjék, mind le kaszáltatta. Ez a *Mehemet* bék csináltatott egy malmot, s' hogy az elszenvedett sok bosszuságokat megtorolja, ezt a malmot gyujtotta fel, mert egyéb majorságát nem talál. Ha tehát őtet Tahy Ferencz *hamisolja*, álljanak törvényt, majd megvállik ki ártott többet a másiknak. Mert ő annak a malomnak Somogyban hirét sem hallotta, hanem a koppányi bék csinátatta. Hogy jó ura és barátja *Perneszy Farkas* is panaszkodott reá, azt felettébb zokon veszi, mert eligazíthatták volna egymás között a dolgot. Jöttek hozzá Kanizsáról az ő szolgálái *Ezpetey* és a többiek, tanácsot kérván tőlle, hogy mitévők legyenek, mert a katonaság jobbára mind elszéledt a várból. Nádasdytól várnak tanuságot, hogy maradjanak e meg Kanizsán, vagy másutt rendel nekik a nádor téli szállást. Mikor Kanizsán az *uráimnak* posztóval fizettek, akkor neki 2 hónapra való fizetése elmaradt, Csányi Ákos azzal mentette magát, hogy Márton deák lajstromában történt valami vétek. Továbbá mióta a győri táborból megjöttek az óta neki, *«sem hó pénzt sem jargalást nem adtak többet»* 200 frtnál. Kéri Nádasdyt, hogy nézessen utánna a dolognak és fizessen meg neki.

Szigliget 1559 aug. 4. Megértette Nádasdy leveléből, hogy *Tury György* mit irjon ő felőle. Bizony nem várta volna tőlle, hogy így rongálja, mert ő azokat a pusztá falukat még szegény *Podmaniczky* akarattýából békességben birta. *«Nagyságod írja, hogy fejedelmétől ember erővel semmit el nem vehet. Ugy vagyon, én ő felségétől semmit el nem vöttem, mert ha szinte akarnám sem lehetne, sem perlek ő felségével, de ingyen, ha Podmaniczky uramnak oly maradéka volna ki törvénnel keresné, akkor látná meg Nsgod, hogy nem ok*

nélkül birtam én ez két puszta falucskát, kit az mi kárvallásunkért nem csak az két puszta *falual* de egynehány falual sem ért volna meg Podmaniczky uram, Bizon akarnám, ha az mi sok kárvallásunk is füstbe ne menne. *Nám ő* felsége az kit atyámfia halálával, szolgálaim halálával török kézből birtam, azokat is mind az oda fel való várakhoz kit *Ujvár*hoz, kit hova oszta, magam nem sokat tudok itt ki *Fonódnál közelb legyen török torkához*. Inmár ő felsége az házat is agya másnak, mert láttya Isten énnekem nincs mivel tartanom, tellességgel ki fottam belőlle. Mindazáltal, ha szinte *örököm* volna is és Nsgod parancsolná, hogy Tury György kezibem eresszem, azt kell mivelnem az mit Nsgod parancsol. Én tudom, György uram miért szorgalmazza ezt, *mert leszen egy keves borocskájok*, de bizony igen kevés oltalom lehet György uram *Palotáról* ennek, mert eddég elpusztult volna az sok gonosz tévő ember miatt, ha én nem oltalmaztam volna. (Utóiratban.) Ingyen ha Nsgod nem külte volna a Tury György levelét, hanem csak ő maga külte volna, hasonló választ tennik az ő levelére. *Nám ez* végekben sohol nem tudok oly házat, kihez ő felsége segítséggel nem volna, de nem hogy *ide* ő felsége segítséggel lenne, de sőt az kit egynehány sok jámbor halálával birtunk, azt is elszedi ő felsége».

Szigliget 1559 aug. 11. Megértette a püspök panaszát, de nem úgy áll a dolog a hogy Nádasdynak elő adták. Mert igaz, hogy az elmúlt napokban, míg a törökkel való *frigy*ről még bizonyosat nem tudtak, valami gyalogok elhajtottak *Koppány* alól tizenegy ökröt, de azok nem a püspök jobbágyáié voltak, hanem Kányay Ferencz koppányi tizedesé és a töröké. A püspök bocsássza egy jámbor szolgálját, a ki előtt megbizonyíthassák a dolgot. Mert a koppányi bék, a míg éle neki sok kárt és bosszuságot okozott, s' ő is rajta volt, hogy vissza torolja, de jó lélekkel meri állítani, hogy a püspöknek soha semmi kárt nem tett, sőt fogadása szerint mindenkor oltalmazta a jobbágyait, holott ha ártani akarna nekik könnyen megtehetné, mert a keze ügyében vannak. Különben pedig nevezze meg a püspök azt a szolgálját, a ki az ő jobbágyait megkárosította, s' ha rá bizonyul a dolog Nádasdyra való tekintetből a káros embert kielégíti.

Szigliget 1559 aug. 18. Minthogy a kanizsai vitézlő nép előjáróját *Ezpeteyt* a somogyiak *ispánná tötték* s' ő ezentul Babocsához fog hallgatni, jó volna ha Nádasdy Törpedynek vagy Nagy Gergelynek parancsolna, hogy Kanizsán az *uraimnak* gongyát viseljék «még is ne lennének mind fejenként *főre bírók*, hanem lenne valami félelem köztök.» Ezzel — ugymond — Nádasdyt nem bántaná, mert a

miben tudna, maga is szolgálna, de nem lehet a török miatt. A mult napokban is a fonyódi porkoláb a *frigyhez való biztában* kiküldött a várból valami 11 drabantot kaszásokért, de a koppányi törökök megtámadták s' levágták vagy fogságba hurczolták őket. Rá írt az agára. a ki most Koppányban helytartó, de csak könnyü választ adott, a mit Nádasdynak küld. Így állják meg a frigyet.

Fonyód 1559 október 30. «Ez mai napon jöttek vala én hozzám Kanizsáról az szigeti leginek, kik én hozzám hallgattak, jól lehet én voltam hadnagyok, de Nsgod szolgálai voltak, kik engemet úgy leltek meg, hogy Csányi uram Nsgod akarattyából el bocsátotta volna őket, kik engemet nagy szókkal kénszerítnek és szorgalmaznak vala és emlékeztetnek vala és levelet is kérnek vala töllem; de miért hogy én is Nsgod szolgálja voltam, vagyok is, ők is fejenként, én semmi levelet nem tudék adni nekik, mert másutt is, holott ember szolgál, avagy király ő felségénél, avagy kediglen másutt, tehát *adós levelet* adnak. ők azt mongyák. Könyörög Nádasdynak, hogy szabadítsa ki őt ebből a bajból és teljesitse kívánságukat, mert azt állítják, hogy *hét hónapi* szolgálatjukról maradt adóssuk.

Fonyód 1559 december 28. Tudatja Nádasdyval, hogy néhai vitéz *Lengyel Boldizsárnak* Anna leányát Isten tetszéséből és sok jámborok javallásából *Kozma Jánosnak* törvényes házastársul adta. Meghivja a nádort és feleségét a *Fonyódon* tartandó menyegzői lakadalomra.

Fonyód 1560 február 19. Szeretné, ha Nádasdyt panaszával nem kellene háborgatnia, de olyan részről történt megbántódása, a honnan ingyen sem remélhette. Ugyanis *Orosztonyi Péter* Sávolyban teleő marháit elhajtotta és még bosszut sem állhat rajta mert mind a ketten Nádasdy szolgálai. Azt kívánja tehát, hogy vagy meg adja a barmot, vagy *köz helyen* törvényt álljon és feleljen érte, mi okból cselekedte, mert nem emlékezik, hogy adóssa volna. *Perneszy Farkas* is rá küldött egy falujára, meg dultatta és egy jobbágyát elvitette. Ha ebből baj támad és Farkas uram panaszkodni fog reá, Nádasdy tudhatja mi az oka.

Fonyód 1560 május 5. «Nagyságod írja, hogy az mely szolgám énnekem Szenyérben vagyon fogva Csányi uramnak valami zabláját lopta volna el, kiről bizonyal meghigyje Nsgod nem hallottam, hogy ő lopta volna el. Ha pedig szinte ő mivelte vala is, törvéntelen az én szolgámat nem kellett volna bántani. Ha miben bűnös volt az mi szolgánk vagy pedig ha mit vétett, lelt volna meg rólla és elég törvént tettem volna felőlle, az mennit szinte ő maga kévánt volna.

Továbbá én értem, hogy Nsgod kétséges benne, hogy az barom szeginségé lött volna. Micsoda orozzával mernék én Nsgodnak irni vagy penig Nsgod eleiben menni, ha én Nsgodnak hamissat irnék. Továbbá erről nem hogy megszűnének az Nsgod szolgálái az szenyériek sőt mind napról napra öregbitik. Én hogy irtam vala azután is kültem vala egy szolgálmat oda alá, hogy valami kapásokat inditson fel és *Bajomnál*, az én falumnál meglesette *Orosztonyi Péter*, igen vagdaltatta és elvitette fogva... most is ott tartja. Nem tudja mi lehet ennek az oka, mert csak annak lehet a szolgálait törvénytelenül elfogni, a ki az *országot elárulta*. Megérdemlene ő annyit a Nadasdy szolgálaitól, hogy ha valami bajuk van vele, törvényesen járjanak el s' a vármegye elébe állítsák. Ha bünös, Nadasdy szabad vele, megbüntetheti, de másoktól, érdemetlenül nem szenved. Parancsolja meg tehát Orosztonyi Péternek, hogy bocsássa el a megfogott szolgálját és állitassa törvény elibe, «mert ha te Nsgod — ugymond — minden törvéntelen szabadon hagyja rajtam, *arról tudom, hogy te Nsgodnak az én szolgálatom nem kellemes.*»

Fonyód 1561 november 11. Egy Gáspár deák nevezetü szolgáljának bagodi jószágát, melyet felesége után birt *Kerecsényi Mihály* alnádor («*Nagyságod vice nádor ispánya*») adományba kérte volt magának, mivel hogy Gáspár deák valami vétke és tudatlansága szerint vétkebe esett s' annak egy részét már el is foglalta. Könyörög Nadasdynak, hogy megtekintvén az Istent, segítsen azon a szegény legényen és Kerecsényi Mihály legyen *engedelmes hozzá*. «Nagyságodnak azt irhatom, hogy a szomszédságbeli ellenséggel gyakorta szembe vagyunk. Az *koppányi bék*, ki immár régtül fogva ithon nem vót, az meg jöt, vannak gyülekezetbe, szándékait nem értem, hanem az *Balaton* mellékét próbáltatta meg. Annyira elapatt az Balaton vize, hogy szabadon, szárazon mehet a mellékén».

Fonyód 1561 nov. 27. Megértette a Nadasdy leveléből, hogy a fejevári *Fel Lőrinczet*, ha nálla volna fogva, el ne bocsátaná, mert *Siller János* bécsi polgárnak 3500 ftjával tartozik s' a király megparancsolta, hogy az adósság behajtásáról gondoskodjanak. Ugy áll a dolog, hogy nevezett Lőrincznek több fejevári emberrel együtt az ő földjén volt szőlője, melynek sem az idei, sem a tavalyi jövedelmét meg nem fizették, s' ezért letartóztatta, de mivel adósságát időközben megfizette, ismét szabadon bocsátotta. Azonban gondot fog viselni reá, hogy Nadasdynak kedvét ne szegje.

Szigliget 1561 december 26. Az elmúlt napokban a pécsi, kaposi, koppányi, simontornyai törökök a *fonyódi szigetre* ütöttek, s' a

gabona, árpa és zab termést elégették, a szőlő hegyen pedig a pinceszéket fel törték. Elegendő kárt okoztak, de azt gondolja, még sem többet, mint a menyit ők *lovakban és testekben* vallottak. Most azt beszélik, hogy a törökök újonnan megfogják támadni Fonyódot, de Isten segítségéből készen várja őket. Most érkezett Veszprémből egy jobbágya azzal a hirrel, hogy a budai, esztergomi és más végbeli törökök igen gyülekeznek és Zala vármegyében nagy rablást akarnak tenni. Nádasdynak küld egy *erdei vadat*, mással nem kedveskedhetik, mert az idő lágy voltaért sem vadat sem madarat nem foghatnak.

Fonyód 1562 január 1. «Az Nagyságod levelét ma hozák, kit meg értettem. *Nagyságod írja, hogy először békélném meg Istennel és az után ez világi emberekkel.* Azban én ez előtt is érttem, most is értek, mind az isteni dologban és mind az világiba. Nagyságod írja, hogy ez Somogy vármegye követek által ő felségének panaszlottak volna. Jól érti Nsgod az magyarok dolgát hogy az kik ő nekik szolgált örömet *mindenkor megakarták enni.* Én reám nem Somogy vármegye panaszol, hanem az kik az Dráván tul laknak mint *Tahy Ferencz és Perneszy András, kik az én árnyékomban nyugosznak.* Hiszem, hogy ő felsége igaz tévő fejedelem és azért vagyon az törvény, az ő felsége octávája, hogy ott megláttassák az igazságot. . . Hiszem, hogy Nsgod előtt vagyon az én emberem és prókátorim, kiket én nagy költségemen mindenkor az ő felsége octávján tartottam, de ez féle szín alatt panaszlóknak én be nem dughatom szájoikat. Igasságomba csak Nsgodba vagyon bizodalmam, de hamisságomban semmiben ne mentsen. Ha az ő felsége *commissariosi* el jönnek, hiszem, hogy az méltatlan panaszlók akkor több hamissat mondanak hogy nem igazat.»

Fonyód 1562 február 13. Lengyel Boldizsár fiának a jószágát, a melyet ő csak mint gyám birtokol, ne adja a nádor Kürtössy Jánosnak. «Továbbá Nsgod írja, hogy mikor az Nsgod levelét hozzák választ nem teszek rólla. Valaki atta azt Nsgod eleiben de hamissat tött, mert nem hogy levelére nem töttem választ Nsgodnak, de eddig csak *pecsétire* is ott voltam, az hol Nsgod parancsolta.

Továbbá tugya Nsgod minémű dolgom leszen it Somogyba Tahy uram *indiétása* miat, kit én az egész keresztyénségben soha nem hallottam, hogy ő felsége székin is mindeneknek elég törvént állok. másfelől az fejedelmet is busítják, commissariussal is keresnek, Nsgodtul eből is tanúságot várok mint kegyelmes uramtól, mit kell eből művelnem.»

Fonyód 1562. Édes vörös bort nem tud küldeni Nádasdy-

nak, de kerestet Kéthely és Marczali tájékán. A király levelében az áll, hogy a *commissariusság napja Bójt közép vasárnap lesz*. A commissariusságról nem retteg s' azt hiszi, hogy a *csácsogóknak* bedughatják a száját. «Az török pedig az falukon most mindenütt *véres nyássat* hordoztat, az mint az adó jár, fejenként fel veszi az szegéniséget, kocsit és ökör szekeret is kérnek tőlök, Ők azt hirdetik, hogy *János király fia* mellé mennének, de nem tudom ott mit tenne az szegéniséggel, közhir pedig ez az szegénység közöt, hogy *Fonyódra* mi ránk akarna jönni, de ha ide jó is Isten segítségéből itt talál bennünk.» *Zakáwa* egyedül nem mehet és ha az őrséget Fonyódról magával viszi, abból könnyen veszedelem származhatik. Azt nem teheti, hogy Nádasdynak Somogyban 200 gyalogot fogadgyon, mert itt csak anyi drabant van a menyi épen a végházak őrizésére kell. hanem Zalában és Vas vármegyében lehetne szerét tenni. A nádor írja meg, hova gyülekezzenek és gondoskodják fizetésekről, mert azok mindjárt pénzt kívánnak.

Szigliqet 1562 márczius 28. Haza térő utjokban Csötörtökön, egy falka törökkel csaknem egybe találkoztak. Igen közel és mindössze csak husz lóval voltak, de nekik most még az is *ellenség lehetett volna*. *Pajazet* igen építetteti *Hegyesd* várát; a kőfalak mellékét belül töltetik, kívül pedig széles árkot ásatnak, melynek a kőzit szintén megtöltetik. A falukról hajtják az embereket a munkára és addig nem bocsátják el őket, míg mások nem érkeznek helyükbe. «Többnek husz embernél szegezettete volt az fában vas szeggel az fülökét és reggeltül fogva estéig úgy tartotta őket; ilyen kegyetlenségeket mivel». *Büntesse meg érte az Isten és ne engedje, hogy megkezdett munkáját bevégezhesse*. A király török rabját Nádasdyhoz küldé. A nagy szél miatt még nem mehetett át (a Balatonon) Fonyódra.

Hegyesd alatt 1562 ápr. 3. Azon igyekezik, hogy Nádasdy kíván-sága szerint *Török Ferencczel* és *Chorom Jánossal* együtt lehessen. Ő már kedden délelőtt itt volt, de csak gyalog *szerral* költözött által. hogy hamarább ide érjen. Ha Nádasdy azt parancsolja, hogy minden *lovag szerral* jöjjön *Hegyesd* alá, akkor a gyalogságot haza kell bocsátania, mert a várát pusztán nem hagyhatja. De Török és Chorom azt tartják, hogy nagyobb szükség van itt a gyalogságra, mint a lovasságra. «Az *Úr Isten hozza Nagyságotat minden jóval, hiszem az Úr Istent, hogy csak addig leszen Hegyesd töröké, míg Nsgod jó.*»

Hegyesd alatt 1562 ápríl 4. Nádasdy ágyui ma reggel nyolcz órakor érkeztek az ostromló táborba. A pattantyussal megkerülték a várát, a ki biztatja, hogy még délelőtt megcsinálják a sánczot és a

kosokat és a dolgukhoz látnak. Azt a jó hírt hozták, hogy *Turí György* Isten segítségével a veszprémi törököt megverte. Beszéli, hogy Veszprémbe sok gyalog érkezett s' hogy *Hamza* bég is megjönne, de ez még nem bizonyos. (Utó iratban.) Az este érkezett a táborba egy fejevári polgár fia és azt állítja, hogy *Hamza* béget 800 lóval várják Fejérvárra, Most pedig egy tapolczai ember jött meg a basa táborából *Szent Miklósról*, azt ujságotván, hogy a török Erdélybe készül. Fejérvárott nem sokan vannak, de senkit sem bocsátanak ki onnan. *Kenesénél* látta, hogy 50 lovas török a szálló hegyeken dolgozó kapásokat bekergette *Veszprémbe*.

Hegyesd alatt 1562 ápril 5. A kapu felett való tornyot erőssen lövik; már sok kárt tettek benne, s' ugy gondolja, hogy még ma annyira megtörik, hogy ostromot is tehetnek. Nádasdy küldjön puska-port és golyót, mert jó ha *ma* megéri vele s' ha szünetel az ostrom, akkor belől építik a várat. Hosszu lajtorjákra is szükségük volna. Az ágyukhoz való lovakat ne vitesse el Nádasdy, mert nem lehet tudni mi történik s' talán vontatni kell az ágyukat, inkább küldessen a lovaknak és *szekér vezetőknék* élelmet. Ő szénát eleget adhat, de abrakja nincs, mert a törökök megégették.

Hegyesd alatt 1562 április 7. Parancsolatja szerint még eddig minden nap küldött tudósítást Nádasdynak, de emberei közül, talán restségök miatt vagy pedig más okból kettőnél több vissza nem érkezett. Még több ágyujok nincs a Nádasdyénál, ezeknek *harminczhét* golyóbisuk vagyon, szükség esetén ezekből fogják lövetni a várat, mert még a győri és soproni ágyuk nem érkeztek meg. Annak utánna a Nádasdy ágyuit megkimélhetetik. Volt két tarackjok is, de már elfogyott a hozzávaló golyó. A kapu felett való tornyot már letörték, most a mellette való falakat töretik. *Gróf uram* levelét küldi, melyből megértheti Nádasdy, hogy ideje korán *Hegyesd* alá érkezik.

Hegyesd alatt 1562 ápril 8. Ma déltájban érkezett meg a gróf a táborba; a soproni ágyukat valamivel előbb meghozták. Ő *Tapolczai*g elibök ment és azonnal a sánczba vitette s' lövetni kezdett velök. Azután tisztelkedett a grófnál s' mikor vissza jött a sátorához jutának utánna az sánczból valami drabantok, kik mondák, hogy az törökök engem *üvöltének*. Ezt én jólehet az urakkal közlöm vala, de mivel hogy gróff uramat akkor szálléjtják vala, nem lehetek szembe velek, hanem az sánczban menik és onnat az várhoz: *Kérdem, miért kiáltatok ti engem? mondák, hogy im szablyánkat ki hányjuk, az házat is megagyuk és mi magunkat is rabságra aggyuk, csak az Istenért az drabantnak ne hagy levágni.* Én erre azt mondám, hogy

nem vagyok *tanyétott* benne, hanem jöjjön ki kettőtök és én az urakhoz viszlek, szálljatok velek és ha nem akarják én ismét az én hitömre bebocsátlak. Ebben hát hir löt gróff uramnak, miképpen Nsgod tuggya az magyarok között való irigységet, erre való eregységben, mivelhogy én általam ne essék ez dolog, gróf uram az ályukat hozzá sütogetteté, kivel az törököt is megöleté, az kinek én szót nyujtottam vala. Azután felküldé *Tolmáchy Vinczét*, kéreté vele mind király hitire és király képe hitire. Az török azt mondá, hogy aggyon két fő legént, jót ide be, mi es bocsátunk közzülünk kettőt oda ki. Innét kívül rut szóval illeték őket: az török meg olyant ada ide ki, hiszem, hogy az mit akkor pénz nélkül vala, most pénzen is örömet elvonnók. Ezt az táborba hát hirré atták, hogy az török meg atta magát, az sok elvegy nép fel az mindenek ellen kikben kár is vagyon» (igy!). A gróf igen forgolódik, egyik helyről másakra vontatja az ályukat és löveti a várat. Nagyon bizik bennök, ámbátor a mi törés még eddig van a falakon, azt a Nádasdy ágyui törték. Nem tudja, mi lesz a dolog vége, mert a török is *keményen tartja a nyakát*, semmi szót ki nem ad.

Hegyesd alatt 1562 ápril 9. A mi zászlókat a töröktől nyertek, azoknak egyikét a vasvármegyeiek *gróf uramnak* (a győri Generalis kapitánynak) vitték, de a zalavármegyei nemes urak *Nádasdyt akarják megbecsülni vele* és elvitték a török zászlót hozzá (mint a nádori hadak kapitányához). Mi tévő legyen vele? mert a zalavármegyeiek azt beszélik, hogy ők nem a gróf, hanem Nádasdy parancsolatjára ültek fel.

Ugyanazon a napon a hegyesli táborból *Magyar Bálint* azt írja és jelenti a nádornak, hogy a győri főkapitány a *holnapi napon* haza akar indulni. Az ályukra most már nincs szükség, jó volna azokat is vissza küldeni. A hadi nyereséget még nem osztották fel; a török foglyok *gróf uramnál* vannak, azt határozták, hogy a lovakat és minden egyéb zsákmányt is hozzá küldik, hogy egyenlő osztályra menjen közöttük. A várat a gróf a pallér mesterrel felgyujtatta, most égnek a benne való házak, holnap fogják *törni* a falakat.

Hegyesd alatt 1562 ápril 10. A mig ő a grótot elkísérte, azalatt *Chorom János* és *Török Ferencz* minden hadaival együtt felkerekedett és elhagyta a tábor. Ezt látván a vármegye népe szintén indulót veretett. Ő szablyával és karddal is ellenszegült, hogy feltartóztassa a katonákat. de nem boldogult velök, csak nem megölték. Ugy megzendült a tábor, hogy már teljességgel nem lehet a vitézeket együtt tartani, hiába kiáltotta meg közöttük, hogy hűtlen, áruló az, a

ki elmegey. Az ispánok sem birnak velök, ha nem akarják magukat megöletni. Ő még Józsa deákkal és Gyulaffy Lászlóval itt marad a meddig lehet: Az ágyukat elküldte Nádasdynak. A gróf a török foglyokat mind magával vitte és ugy rendelkezett, hogy jövendő Vasárnap Győrött megosztják a nyereséget (= hadi zsákmányt). A ki a *török agát* viszi Nádasdynak, az ő szolgája és mindent bővebben el fog beszélni. A felső vár teljességgel töretlen.

Magyar Bálint, ugyanazon a napon, minekutánna Nádasdy levelét megkapta, ujra irt és jelentette a vármegye népének zendülését. Tudatja, hogy mikor a nádor levele érkezett, ő már elindította az ágyukat és *Horváth György* alatt annyi gyalog katonát rendelt védelmül, hogy békességben fognak megérkezni. Gyulaffy László katonáin és Nádasdy drabantjain kívül több hadi nép nincs már a táborban. de *Hegyesd* vára olyan törött és romlott állapotban van, hogy az ellenség sem kívánja *lakó helyének*. Az éjszakát tehát itt tölti, de *lovon hál* és reggel megindul *Szigliget* felé Ha valami parancsa lesz a nádornak, oda küldje. Gróf uram kérte és intette, hogy *estén Vasárnap* Györré felmenjen, a hadi nyereség megosztására, de bizony nem örömet fárad, «kiből várok tanuságot csak Nagyságotdól. Nsgodnak mostan elég költsége lén, de haszna nem sok, megértheti *Terek Ferencz* uramtul és *Chorom* uramtól.» A minémü hirei vananak, attól tart, hogy a *basa visszatérése neki but hoz*. Valami kevés puska porral segítse meg Nádasdy.

Szigliget 1562 április 16. Megértette Nádasdy leveléből, hogy nem szükség Györré mennie. A mit *Balassy* felől ir, azt már neki *gróff uram* (t. i. *Eck Salm gróf győri generalis kapitány*) is meg irta. Az egész keresztyénségnek bánkódni kell rajta. Nádasdy figyelmeztetésére, hogy Somogy vármegyét megelégítse, azt feleli, hogy ő senki-nek a pusztá faluját *békességes földre nem vontathatja*, birja a hogy tudja, legyen az övé a haszna. A király *török rabját* a Nádasdy foglyaival együtt fel küldi; a puska port meg szolgája, mert azt hiszi. nem maradnak semmi nélkül mikor a basa vissza tér. (Utó iratban.) «Az töröknek neve Memy» (igy!).

Az öreg Nádornak *Hegyesd* vár vissza foglalása élete utolsó napjaiban nem csekély vigasztalására szolgált s' mindenki tudta, hogy e magában véve ugyan jelentéktelennek látszó, de a Balatonmelléki hódoltságra nézve rendkívül fontos hadi tény végrehajtása első sorban Magyar Bálintnak az érdeme. Nádasdy ezután csakhamar, 1562 junius 2 án meghalt. Lett légyen jó vagy rossz állam férfiú, kiváló vagy közepszerű hadvezér, annyi bizonyos, hogy nemes lelkű, könyörüle-

tes szívé, igazság szerető ember volt, a kit Magyarországon sok szegény özvegy és árva őszintén megsiratott, mert abban a korban, mikor az erősebb elnyomta a gyengébbet és az emberek egymás megrontásával igyekeztek boldogulni, Isten után leghatalmasabb pártfőjük volt.

Magyar Bálint is csak akkor tudta meg igazán, hogy ki volt neki Nádasdy Tamás, mikor egyszer csak arra ébredt, hogy örökre elvesztette. Nagy hirtelenséggel arra a tapasztalatra jutott, hogy senki és semmi már a világon s' hogy éles szablyáját és bátor szívét csak addig becsülték, a meddig Nádasdy állott a háta megett. Minden rendű gazdag és szegény, irigy és álnok ellensége rajta köszörülte most a nyelvét, s' a kiknek életében valamit vétett — pedig nagy volt ám ezeknek a száma — kárörömmel lesték, várták a királyi biztosok megérkezését, gondolván, hogy utóljára Bálint uram is megfizeti az ebek harminczadját.

Mig Nádasdy élt, ügyet se vetett a commissariusokra s' erőssen bizakodott, hogy majd be fogják szájukat a gonosz nyelvű *csácsogók*. De mikor Miksa királytól erős parancsolat érkezett, hogy 1563 május 1-én *Zákányban* személyesen jelenjék meg a kiküldött biztosok előtt, nem vette többé tréfára a dolgot. Tanukkal akarta bizonyítani a maga ártatlanságát s' még azon órában levélben kérte a nádor özvegyét, hogy Sennyey Ferenczet, Tahy Bernátot, Csányi Ákost, Terjék Jánost és Zele Jakabot s' ha lehetséges Nádasdy Kristófot is küldje el a vizsgálat napjára, hogy olyan nagy szükségében mellette legyenek. Annak felette rendelje el az özvegy nádorné, hogy Kanizsa vár tartományából legalább 100 puskás gyalog kísérje, mivel — ugymond — *gyakorta csak annak áll az gyűlés, az ki többen lehetne*. Tudja, hogy ellenségei örömet felfalják, de reményli, hogy Isten segítségével végét szakaszítja a dolognak és gonosz akaróit megszégyeníti.

A vizsgálatra kiküldött commissariusok már megérkeztek és Somogy vármegye is összegyűlt, mikor a király az ügyet új határrapra halasztotta, utólagosan értesítvén Magyar Bálintot, hogy a vizsgálatot Simándy Péterre, Hashágyi Imrére és Kerecsényi Jánosra bízta, a kik *Szent Háromság* után való Vasárnap (junius 13) érkeznek a hely színére. Bálint kapitánynak — ő tudja miért — nagy bosszúságot okozott a halasztás és Fonyódról 1563 junius 4-én Csányi Ákoshoz írott levelében fölöttébb háborgott a terminusokat *mulogató* és változtató király ellen. A maga költségét és fáradtságát — ugymond — nem szánná, csak az özvegy nádorné, Csányi Ákos és más

atyjafia sok gondját és fáradtságát sajnálja. Nem is meri most már értesíteni a barátait, mert attól tart, hogy a király a második terminust is elmulasztja anélkül, hogy előre tudatná, mert ő felsége dolga ilyen forgandó; a sok huza-vonával talán *meg akarja őt eresztieni mint az aranyat stb. stb.*

A törvénykezési eljárás lomhaságán kívül valami egyéb oka is lehetett a halogatásnak s' alkalmasint igaza volt Bálint uramnak, mikor azt állította, hogy tulajdonképpen nem Somogy vármegye vádolja őt, hanem a Dráván tul lakó urak. A következményekből ítélve az ugynevezett közvélemény mellette nyilatkozott. A somogyi rendek nem tagadhatták, hogy sokkal tartoznak neki s okunk van hinni, hogy legutóbb Hegyesd vár vissza foglalásának szerzett érdemeit az udvar is méltányolta s' nagyon valószínű, hogy a nádori hadak híres vitéz kapitányát, s' a babocsei diadal egyik részesét az 1556. évi hadjárat idején Kanizsán táborozó Ferdinánd főhercegnek is bemutatták. Bátran föltehetjük, hogy Magyar Bálint, ilyen nagy bajában régi jó akaróját *Zrínyi Miklóst* is megkereste, úgy hogy Tahy Ferencznek és a többieknek kevés kilátásuk lehetett arra, hogy az országgyűlésen emelt vádjajukat bebizonyíthassák s talán épen hátráltatták a vizsgálat megindítását.

A hatalmaskodáson kívül Somogy vármegye panasza Fonyód és Szigliget váraknak törvénytelen elfoglalására is kiterjedt. Az örökösök Lengyel Gáspár és Boldizsár fiai az 1563. évi pozsonyi országgyűlés színe elé járulván, a két várnak visszaadását követelték. Magyar Bálint, mint Lengyel Boldizsár maradékainak tutora, bizott a maga igazságában, de hatalmas ellenségei törvényt hozattak ellene, hogy Fonyódot és Szigligetet az ország kapitány foglalja el tőlle, őt pedig mint *nyilvános gonosztevőt* az 1546. évi végzések értelmében szigoruan megbüntessék.

De az 1563. évi 55. törvényezikket, mely a korszak egyik legvitézebb katonáját, a törökverő hőst, a kinek érdemeit még az ellenség sem tagadhatta, *publicus male factor*-nak bélyegzi, sohasem hajtották végre. A hamis vádakkal szemben könnyű volt igazolnia, hogy Lengyel Boldizsár javait csak mint az árvák törvényes gyámja birta, de saját *örökségének* sohasem tartotta. A katonai kihágásokért nem lehetett őt megbüntetni, ha csak előbb minden végbeli kapitánynak fejét nem szedték volna, egyéb vétek pedig — úgy látszik — nem bizonyult reá, vagy talán megbocsátották neki. Hogy és miképen tisztázta magát a vádak alól, azt majd életrajz írója fogja kideríteni, a rendelkezésünkre álló adatok erről fölvilágosítást nem nyújthatnak.

Csak azt tudjuk bizonyosan, hogy Fonyód várában és Szigligetben ezután is ő parancsolt s' 1565. év szeptember 9-én kelt levelében keményen megleczkézteti Csányi Ákost, mint az özvegy nádorné jószágigazgatóját, hogy jogos követeléseire nézve három év óta sem birja kielégíteni. Pedig tudhatná, hogy a végvárakat nem lehet *tök zörgéssel tartani*, mert attól nem fél a török, hanem — ugymond — emberrel szokták a végházat tartani és szablyával oltalmazni, *az ember peniglen ételt, italt, ruházatott, pénzt kér.*

Azt is szemére veti, hogy Gógánfalvát, melyet Nádasdy saját jószántából ajándékozott neki, hogy halála után majd szolgál érte a fiának, elakarják foglalni tőle. A szegény megholt nádor annyival tartozott neki, hogy különb falut is vehetett volna rajta, de ő csak ehhez ragaszkodott s mikor az özvegytől donációt akart kérni, épen Csányi volt az, a ki lebeszélte rólla, hogy ne bántsa most vele az asszonyt. Ugy hitt a Csányi szavának, *mint az Evangéliomnak* és sohasem merete volna föltenni, hogy így forduljon a dolog. A Nádasdy fiának pedig mindenben örömet szolgált volna, de gonosz akarói elidegenítették tőle. Én azt hiszem — ugymond — valamely barátom azt atta eleibe, *hogy valahon kenyere lézön mind megeszöm, ha ő nagysága ellaszigála tőlle, nincs mit tennöm.*

Végezetre azon panaszkodik, mennyi kárt vallott ő Nádasdyhoz való hűsége miatt, a ki szerencsésének többször utját állotta. A szigeti kapitányságot a király neki akarta adni, de nem engedte, hogy elvállalja. Somogy vármegye felirt mellette, hogy 200 lóra és 200 gyalogra rendeljen neki fizetést a király, de Nádasdy megakadályozta, *«kit Isten bocsássonn meg neki, énnekem mind éltemben, mind holta után teljességgel meg hala szegén.»*

Azt tartjuk, hogy csak a Gógánfalva elvesztése miatt érzett bosszús harag iratta Magyar Bálinttal ez elkeseredett sorokat s a mennyire ismerjük, bizvást föltehetjük, hogy méltatlan vadját később maga is megbánta. Kétségtelen, hogy a jámbor vitéz örömet felvette volna a nagy fizetést, vagy a szigeti kapitányságot és hogy Nádasdy nem szívesen bocsátotta volna őt el magától. De, hogy hű szolgáljának szerencsésjét, előmenetelét, saját érdeke és haszna miatt megakadályozta volna, azt már nem hisszük.

Örömmel tapasztaljuk, hogy Magyar Bálint, urának egyetlen fiához, a későbbi híres *Fekete béghez* is szíves indulattal ragaszkodott. Ennek bizonyosságára szolgál *Szigliget* várából 1572

december 13-án kelt levele, melyben értesíti őt, hogy kívánsága szerint, a drága állatbőrök megmunkálásához értő török szűcsöket küldi. Annak felette *két török rabot*, valami szép nyergeket is küld ajándéknak Nádasdy Ferencznek és maga is meglátogatná, de az utak rosszak és beteges állapottal vagyon. Jobban is esett már az öregedő vitéznek, a szigligeti kandallónál melengetni fáradt csontjait.

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

Magyar huszár a XVI-ik századból.